

СЛОВО

Српски културно информативни центар Спона у Републици Северној Македонији

Драгана Басекић

Уметничко путовање кроз живот

ОСВРТИ

Матеич -
једно сведочанство

ИЗ НАШЕ ПРОШЛОСТИ

Арчибалд Рајс
у Куманову

СТАВ

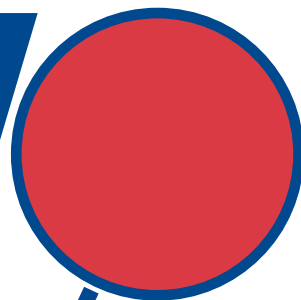
О науци, а не
о етикетама

Милутин Станчић

КОТА

Пре тачно двадест година, „рођено“ је Слово. Кројач српских прича на јужним међама. Костимом истине оденут лист. Спознаје ликове и споменике. Згаришта тражи и скрнављења уочава, аутентичност нуди. Улоге осликава. Понекад оскудева, али успева да изнедри, карактер оснажи, ведрину пружи. Мозаик је то узајамних судбина у нас.

Када смо пре двадесетак година постављали уредничке темеље, основе рада, у уредништву са сарадницима осмишљавали рубрике и контуре *Слова* и *Словцета*, успоставили смо правила од којих се није одступало до данас.

А бројеви се нижу; ево га – **седамдесети (70)**. То је само по себи – подухват. Сметмо рећи, имајући у виду све околности.

Не одступамо од српских становишта; представљамо наш народ и особеност Србаља на овим просторима, посебно кроз једну сасвим необичну призму; саткану кроз приче о људима, приказ тајни, чаробне сакралне географије, културе ексклузивности. На страницама се може пронаћи и заматљена историја митских обриса, феномени недостатка верских слобода и основних постулата ускраћених људских права, посебне религиозности; речју о лепоти и доброты нашинској. Свесни смо да постоје и оне друге приче, о другој страни медаље, које осликавају сивило, и сенкама која нас прате, роваре и сплеткарке, отаљавају причу... Али, овде не владају нашим простором, и курсом, те је стога и само наше постојање – чудо.

Слово је стога и рефлектор који својим постојањем светли, а тако осветљава и сав нерад и површноост интересних група, муљатора и симулатора „професионалних“ Срба, протува и профитера.

Дајемо потпору и пору нашим животима

Наше је једно мало добро, а има их повише, богме; али и то најмање лепо је корисно, јаче бива од свих њихових лажа и зала.

Правила се, дакле, нису мењала у ових 70 бројева. Јесу формати, облици и странице, естетика се усавршила. Дизајн је мерило вредности. Различите печате том курсу давали су многи дизајнери, ми, ипак, упућујемо речи хвале нашем актуелном. Ваљано је и пожељно знати препознати реч, и причу уз фото списе пренети на хартрију, што читаоци свакако разумеју.

Исписујемо историју. Част нам је што нас је Манојло Мањо Вукотић, „Вукотић Медиа“, описао у својој најновијој књизи „Убиство српског новинарства“, где на 104. страници бележи Слово као једини лист на српском у Македонији, што говори да је српско новинарство доведено на ивицу опстанка. Дијагноза кризе, али и позив да се професија врати свом задатку, одговорности и јавном инетерсу.

А шта су новине, заправо, данас? Изнова се питам, и читам, и пишем. Одлазе ли у историју, за потпалу или рециклажу? У магацине. Подруме попуњавају, или се брижно чувају – у гаражама.

Пожељно је не клонуту и зато тражимо оквир. Правац знамо, уз нови Увод таштину одбацујемо. Идемо долином Вардара, подно Шар планине, по вијугама Скопске Црне Горе белешке хватамо, ослушкујемо шапат Јабланице.

Можемо ли и смемо ли одустати? Живимо пуним плућима у раздобљу необичном, срозавају се вредности убрзано, али смо лепоти – одани. Понижења одбацујемо. Тржиште доминира, знамо, али – врдамо. На светлост дана, од нас – нови број.

А припремајући га, табанамо; изнова. Обронцима Скопске Црне горе, па у Матејичу. Па до Кавадараца. Посетили старе и нове цркве. Изнова били у хуманитарној мисији од Дојрана до Кучевишта. У Куманову „испекли“ нову причу историјских огледа – подсетника. Неимарили у Коњару и Четирцу. Листали сопствене странице горких нота. Подсетили смо се на то шта смо били, а шта јесмо. Разговарали са уметницима: са Јованом Топалов и Драганом Басекић.

**Нико нас није узалуд чекао.
Па ни Ви.**

Слово као једини лист на српском у Македонији, говори да је српско новинарство доведено на ивицу опстанка. Дијагноза кризе, али и позив да се професија врати свом задатку, одговорности и јавном интересу

1

ИМПРЕСУМ:

СЛОВО издаје: Српски културно информативни центар СПОНА | **Адреса:** Кирила и Методија бр.30, 1000 Скопље.
Жиро рачуни: 200003362578033 Стопанска банка АД Скопје | **Донаторски:** 200003382648497 Стопанска банка АД Скопје
www.srbi.org.mk **spona.srbi@gmail.com**

Главни уредник: Милутин Станчић | **Графички уредник и дизајн:** Мишко Петковски | **Лектура:** Александра Младеновић
Редакција: Горана Јовановски Јуруковски, Радован Милковски, Теодора Цветковић

Штампа: ПОЛИЕСТЕРДЕЈ ДООЕЛ, Визбегово, ул. 1552 бр. 10, 1000 Скопје | **Тираж:** 1000 | **Датум штампања:** 18. 08. 2026.

Пројекат потпомогнут суфинансирањем Министарства спољних послова Србије - Управа за сарадњу с дијаспором и Србима у региону

Нови наслов Едиције Путокази „Опомене са југа“

Књига Милутина Станчића, ОПОМЕНЕ СА ЈУГА - Фељтони и записи, у издању штампарије СЦЕРО ПРИНТ – НИШ и СРПСКОГ КУЛТУРНО-ИНФОРМАТИВНОГ ЦЕНТРА „СПОНА“ – СКОПЉЕ, изашла је из штампе.

Овај наслов део је Едиције Путокази, а уредници издања су Милица Коблишка и аутор књиге.

Студије које су приложене долазе са вардарског простора, а у књизи су у делу под насловом Опомене са југа (фељтони и записи); настале као колумне, осврти, уводници гласника Слово Српског културно информативног центра СПОНА, као нека врста дубоких опомена, светогледа; као предговори животу на југу. Обједињује их трагање за суштином, гласном тишином, скривеним нитима. Исписане поруке српског становништва у Северној Македонији.

Прожет културним нитима, траговима које је СПОНА оставила у протекле две деценије свога рада, постојања и опстанка, рукопис представља другу књигу новопокренуте издавачке едиције „Путокази“ СЦЕРО ПРИНТ издаваштва из Ниша и Српског културно-информативног центра СПОНА из Скопља. Један од аспеката књиге чита се у запису са научне конференције Живот Срба у Северној Македонији - Стање и изазови опстанка, деловања и нестанка српске

фото: Нина Рудић

заједнице и облици образовања на српском језику у Северној Македонији; историјат, изазови и перспективе, Београд, 29. новембар 2024. (Научни окрупни сто. Организатор: САНУ, Одбор за проучавање националних мањина и људских права и Српски културно-информативни центар „Спона“ из Скопља).

Сви текстови уврштени у књигу, додатно су кориговани и допуњени за ово издање, а заједнички циљ им је да укажу на неопходност новог читања и тумачења српске мисли и културе на простору вардарске Македоније.

Звучи барока у Прилепу

Први концерт клавирчембала

пред публиком подно Маркових кула

Фоаје НУЦК-а „Марко Цепенков“ био је испуњен до последњег места поводом несвакидашњег културног догађаја – концерта „Музика европских дворова 17. века“. Ово је био први концерт чембала икада одржан у Прилепу.

У топлотом и интимном амбијенту, додатно обогаћеном пажљиво дизајнираним осветљењем, публика је ове мајске вечери имала прилику да се препусти звуцима барокне музике и доживи другачије концертно путовање – кроз европске дворове и музичке приче, вековима старе.

Српска чембалисткиња Јована Топалов привукла је посебну пажњу, јер је, не само мајсторски интерпретирала репертоар, већ је публици приредила и право музичко предавање. Пре концерта, публици је представила чембало – говорила је о инструменту, његовом специфичном звуку, начину рада, његовој историјској улози и времену када је био најраспрострањенији.

Публика је са великом пажњом пратила и њене уводе пре сваке групе композиција, кроз које је објашњавала ауторе, садржај и приче које стоје иза дела Хенрија Персела, Доменика Скарлатија, Јохана Јакоба Фробергера и Елизабет Жак де ла Гер.

Јована Топалов је својим рукама донела чембало – инструмент који је готово немогуће видети на македонској музичкој сцени, а у Прилепу уопште не постоји. Заправо, овај редак инструмент је део њене личне колекције чембала.

Вечери је посебну магију дала и сопран Ана Митоска, која је својим топлим и прецизним вокалом оживела барокне мелодије. Њена интерпретација је била емотивна, сугестивна и блиска публици, а извођења песама „Music for a While“ и „What Power Art Thou“ су награђена снажним аплаузом.

Две уметнице су показале изузетну сценску повезаност и музичку хармонију, претворивши концерт у праву потврду да уметност лако превазилази границе. Наступ је био пример успешне сарадње уметнице из две земље, уједињене заједничким језиком – музиком.

Концерт је организовао НУЦК „Марко Цепенков“ – Прилеп, а реализован је уз подршку Министарства културе и туризма.

Охрид - Свети град: црквена архитектура XIV века - предавање Јасмине С. Ћирић

Предавање Јасмине С. Ћирић уприличено је јуна 2026. у Охриду у згради Завода за заштиту споменика - Меморијална кућа Христо Узунов. Посвећено је сагледавању Охрида као јединствено обликованог сакралног простора у позном средњем веку, у којем црквена архитектура није представљала само место богослужења, већ и важан чинилац у формирању духовног и урбаног идентитета града.

Посебну пажњу проф. Ћирић је посветила феномену ритуалног кретања, улози литургијских и празничних опхода, као и визуелном деловању фасада и архитектонске пластике у процесу стварања сакралног амбијента. У том контексту, Охрид је представљен као простор густог прожимања архитектуре, обреда и колективног памћења, у коме су цркве функционисале као духовне и визуелне тачке једне сложене мреже.

Предавање је, такође, отворило питање односа између земаљског града и идеје Небеског Јерусалима у византијској и позновизантијској култури, указујући на то да је архитектура средњовековног Охрида учествовала у обликовању простора који је превазилазио своју практичну функцију и постајао носилац симболичких и духовних значења.

Светске спортске легенде по четврти пут у Старом Нагоричану

У атару Општине Старо Нагоричане поново је, по четврти пут, домаћин „светским легендама спорта“, био Чедомир Марковић на своје имању, где је окупио велики број успешних спортиста, олимпијских шампиона, спортских радника, привредника из Македоније и бивше Југославије.

У веома пријатној атмосфери, у опуштеном дружењу уз музику, евоциране су богате успомене и сећања на златна одлијча.

На ово дружење дошли су спортисти којима су се дивиле генерације љубитеља бокса, фудбала, рукомета.

Ту је био Тадија Качар, боксер из Новог Сада – светски вицешампион на Олимпијским играма у Монреалу 1976, затим, такође боксер, Реџеп Реџеповски, освајач сребрне медаље 1984. у Лос Анђелесу. Аце Русевски, боксер, који је освојио бронзану медаљу на Олимпијским играма 1976. у Монреалу. Дошао је и Шабан Трстена, рвач, олимпијски шампион 1984. у Лос Анђелесу и вицешампион на Олимпијским играма у Сеулу. Затим, рвач Могамед Ибрагимов, освајач бронзане медаље за Македонију

на Олимпијским играма у Сиднеју 2000. Анте Јосиповић, боксер из Бања Луке – олимпијски шампион 1984. у Лос Анђелесу, боксер Драгомир Гујковић, сребрна медаља на Светском првенству 1978. Позиву су се одазвали и фудбалери Драги Сетинов, бивши играч ФК Вардар и Хајдук и Вујадин Станојковић, бивши играч ФК Вардар, капитен ФК Партизан и репрезентативац бивше Југославије, учесник Светског првенства у Италији 1990, играо је и за Македонију.

Ту су били и фудбалер Стојмир Урошевић, бивши играч Тетекса, Вардара, Приштине и Пирине Благоевград, одбојкаш Владимир Богоевски, некадашњи репрезентативац Југославије и бивши директор МОК-а, Трифун Костовски – бивши председник рукометног савеза, затим бизнисмен и спонзор и вођа златне генерације женског клуба Кометал Ђорџе Петров који је постао европски шампион 2002. године, као и Златко Калински – бивши спортски коментатор и доајен македонског спортског новинарства.

Скupu је присуствовао и амбасадор Босне и Херцеговине Драган Јаћимовић.

„Духовна лира” у Скопљу

Музички састав „Саборник” из Врњачке Бање, у јуну је, у Српском културном центру СПОНА у Скопљу, извео музичко-наративни програм „Духовна лира”. Уз музичку пратњу гитаре, мандолине, удараљке и вишестасно певање, духовним песмама, једноставним изразом, уз поштовање молитвеног и народног карактера, одушевио је присутне.

На програму су биле песме компоноване на текстове светог владике Николаја, као и богомољачке и духовне песме које су обележиле један значајан период српског црквеног и народног живота. Међу њима су: „Говори Господе”, „Господе Боже мој”, „Димитрије војвода”, „Хајте браћо белој цркви”, „Архистратиг Михаило”, „Ево Господа”, „Све ће добро бити” и „Вера вечна, вера славна”.

Премијерно извођење програма „Духовна лира”, одржано је 16. маја 2026. године у Народној библиотеци „Др Душан Радић” у Врњачкој Бањи, у оквиру сабрања „Српски културни простор у 21. веку”. Програм је наишао на веома добар пријем публике, а снимак концерта из Скопља доступан је на YouTube каналу СПОНЕ.

У Речици прослављена 100. годишњица досељења предака мештана из Србије

У дану прославе Свете Тројице у истоименом храму у пограничном селу Речица надомак Куманова, на крајњем северу Македоније, обележена је и 100. годишњица од досељења предака данашњих мештана, који су из Србије стигли у периоду од 1921. до 1926. године.

– Овај свети крст у изворном облику, читав век с љубављу се чува у селу, речено је на слави у порти храма Свете Тројице у Речици.

Данас је Речица погранично мало место са око 130 кућа и 400 житеља. У том селу су деценијама стасавали вредни ратари, занатлије, неимари, лекари, правници, учитељи, угоститељи и врхунски спортисти.

Тик уз порту сеоског храма Свете Тројице је спортски терен „Милутин Вељковић Уча” Фудбалског клуба Речица. Ту је, како је речено на прослави, „главно спортско упориште младих, ангажованих у фудбалским погонима и секцијама мушког и женског клуба Речица”.

На том терену почели су фудбалери попут Вујадина Станојковића Вује, који је у веома богатој каријери играо и за скопски Вардар, београдски Партизан где је био и капитен, затим је био играч Дегерфорса и Трелеборга, као и учесник Светског првенства у Италији, и Олимпијских игара у Сеулу са репрезентацијом бивше Југославије. Каријеру је завршио у репрезентацији Македоније.

У Речици је фудбалску каријеру започео и Ацо Стојановић, који је играо за Куманово, Вардар и Бреганц. Његов син, Дејан Стојановић играо је за Болоњу, Сент Гален, Милдсборо...

Ту су, на том терену, поникли и Далибор Стојковић, млади Лука Стојковић, Давид Стојановић...

– Наши спортисти прославили су име Речице – од Куманова, Скопља, преко Београда, до Аустрије, Италије и Шведске. Данас се фудбалски клуб Речица такмичи у Општинској лиги, а женска екипа је члан Прве македонске лиге.

На прослави сеоске славе и великог јубилеја, посебно је истакнута захвалност првом човеку Фудбалског клуба Речица Валентину Стоиловићу за прегалаштво и неизмеран допринос који пружа несебичним ангажманом у спортском колективу.

„Морамо да изразимо велику захвалност Валентину Стоиловићу, човеку у коме куца велико спортско срце и огромна љубав према фудбалу, човеку који је читав свој живот подредио фудбалу и дао огроман допринос, и лично и уз помоћ житеља Речице, спонзора и пријатеља клуба, да овај терен и цео комплекс изгледају овако величанствено”, истакнуто је у обраћању на прослави.

Ко то беше Краљевић Марко

Изложба под називом „Ко то беше Краљевић Марко?“ под покровитељством Министарства културе Србије отворена је у Етнографском музеју у Београду 17. јула.

Изложба посвећена Марку Краљевићу посебно је значајна и намењена је примарно деци. „Реч је о изложби која за тему има најпознатији лик српске народне епике који је за генерације током векова био једна врста симбола борбе за слободу, борбе за правду, правдољубивости, јунаштва, али и заштите оних који су слабији и сиромашни.

„Марко Краљевић је тај епски лик који је од Трста на западу можемо рећи до, све до Свете горе, односно до Егејске обале на југу и до Сент Андреје на северу, генерације наших предака одржавао у вери да ће доћи тренутак када ће се изборити за правду и слободу“, рекао је министар Селаковић.

Након записивања онога што је била усмена народна књижевност, свака генерација се трудила да да свој печат о Краљевићу Марку. Плејада наших сликара током деветнаестог века сликала је његов лик, од Ђуре Јакшића, Паје Јовановића до Мине Вукомановић Караџић.

„Изложба је један од покушаја да заинтересујемо младе данас када су они опседнути Марвеловим ликовима, када су опседнути цртаним филмовима и видео игрицама које немају баш везе са нашим националним наслеђем. То ћемо покушати да урадимо преко ове изложбе“, додао је министар.

Након Београда изложба ће бити организована и у Новом Саду, Крагујевцу, Нишу и у Чачку, Ваљеву, Ужицу, Зајечару, и градовима Републике Српске.

„Када је реч и о Краљевићу Марку, када је реч и о великим људима из нашег рода који нису познати само зато што су били владари или војници, о Тесли, о Пупину, о Миланковићу, о Надежди Петровић, о Милеви Марић Ајнштајн... Народ који не негује културу памћења својих великана неће ни имати великане у будућности. Ми, у ствари, негујући културу памћења, градиммо своју будућност и врло добро знамо куда идемо“, закључио је министар културе Никола Селаковић.

Женски фудбалски колектив почео летње припреме

Речица – понос који траје

Тим женског фудбалског колектива (ЖФК) Речица надомак Куманова, увелико спроводи летње припреме за следећу такмичарску сезону, са истим изазовима, текућим искушењима, али и нескривеним оптимизмом који је сваке године присутан, чврстом вером у сопствене снаге и властити играчки потенцијал у елитном рангу македонског шампионата.

Припреме се спроводе на све бољем терену Фудбалског клуба Речица под руководством познатог стратега и првог човека задуженог за све селекције Валентина Стоиловића. Под његовим руководством настављају се појачаним темпом припреме за наредну сезону.

Новинама у раду и приступу са видљивим задовољством на лицима девојака, теку и спроводе се задаци шефа стручног штаба, у шта се изнова уверила и новинарска екипа Споне. Уз уложени велики напор и иновације у свлачионицама уз многе техничке детаље, унапређен је и комплетан амбијент.

Девојке се окупују и у ноћном термину тренинга, уз заједничку анализу и ноћење у новој спаваоници на самом стадиону.

У прес сали стадиона ЖФК Речица сагледане су перспективе клуба у предстојећој сезони.

На припремама дисциплиновано тренирају девојке, узорне спортискиње. Ниједна од њих нема никакве финансијске припадности јер клуб није у стању да одваја за те издатке. Рецимо, седам девојака има друге радне обавезе, а тренирају након посла. Усавршавамо свој специјални програм од понедељка до петка, али са повременим ноћењима у самом колективу, где ће се развијати узајамност и хомогеност екипе. Увек полажем наду да ће се променити приступ и да ћемо стећи статус професионалног колектива, али на жалост нисмо препознати у матици Србији као клуб који поносно носи име, грб и боје дресова, у бојама српске заставе са тробојком, али тренутно је тако како је. Ми немамо могућности да купујемо играчице. Све што је у нашем тиму је наш подмладак, каже Стоиловић. И даље ме држи уверење да ће наш квалитет играчког кадра доћи до изражаја и да ће се таленат млађих категорија на прави начин потврдити у предстојећем шампионату. Долази време баш за екипе које су формиране домицилно, а не куповином са стране, каже Стоиловић који стоички подноси велики терет у борби за опстанак и функционисање клуба у свим селекцијама.

„Фасаде српских цркава XIV века у Повардарју“ - предавање Јасмине С. Ћирић у Скопљу

Последње предавање Јасмине С. Ћирић посвећено фасадама монументалних споменика српске архитектуре XIV века подигнутих на простору Повардарја, у некадашњим јужним областима средњовековне српске државе, данас на територији Северне Македоније, уприличено је 13. јуна 2026. у просторијама Српског културног центра СПОНА у Скопљу.

У средишту истраживања били су храмови Светог Никите код Чучера, Светог Ђорђа у Старом Нагоричину, Светог Николе у Љуботену, Светог Спаса и Богородичиног Ваведења у Кучевишту, Леснова, Светог Николе у Псачи, Матеича, Марковог манастира и цркве Светог Андреја на Трески.

Предавањем је указано на који начин фасаде постају један од најважнијих носилаца визуелног

идентитета архитектуре. Посебна пажња посвећена је декоративним системима изведеним комбинацијом камена и опеке, као и употреби орнаменталних мотива који обликују препознатљив језик фасадне декорације позновизантијске епохе.

У том контексту анализирани су различити типови шаховских поља, цик-цак орнамената, на зубљених фризова, меандара, декоративног зидања, слепих arkada и других геометријских образаца који су обликовали визуелни карактер храмова. Показано је да ови мотиви нису представљали пуку декорацију, већ важан елемент архитектонске композиције, средство артикулације зидних површина и носиоце симболичких значења дубоко укоревених у византијској традицији.

Летња школа српског језика и културе у Охриду

Часове српског језика, историју уметности и физичку културу, похађали су основци из Скопља, Куманова, Тетова и Јосифова, вредно упијајући све што су посвећено преносили предавачи - историчарка уметности Јасмина С. Ђирић, затим лекторка Јелена Макевић и Горана Јовановски Јуруковски - наставница физичке културе.

У оквиру Летње школе, одржане су едукативне радионице „Мали архитекта“ и „Мали зограф“, намењене упознавању деце са основама средњовековне сакралне уметности и архитектуре.

Спознаја српске културне баштине

Кроз игру, разговор и непосредно посматрање споменика, полазници су имали прилику да препознају и именују основне делове православног храма, попут куполе, олтар и припрате, док су у оквиру радионице „Мали зограф“ истраживали свет средњовековног живописа, препознавали представе Христа и Богородице, пребројавали фигуре анђела, светитеља и откривали поједине елементе иконографије.

Посебан део програма био је посвећен обиласку цркве Светог Николе Болничког, где су деца упозната са основним иконографским програмом храма, са нарочитим освртом на представу Светог Саве и Светог Симеона Немање уз краља Стефана Душана, краљицу Јелену и њиховог сина Уроша, као сведочанство духовних и историјских веза српске средњовековне државе и Охрида.

Током боравка у Охриду полазници су, уз цркву Св. Николе Болничког, посетили и знамените храмове Свете Софије, Светог Јована Канеа, Богородице Перивлепте и манастир Св. Наума.

Радионице су имале за циљ да код најмлађих развију интересовање за уметност, историју и очување културног наслеђа, подстицајући их да споменике посматрају као живе сведоке прошлости и важан део сопственог културног идентитета.

Овогодишња Летња школа српског језика и културе одржана је од 15. до 18. јуна на обалама Охридског језера

На Летњој школи српског језика и културе, организована су, за децу српског порекла, предавања из српског језика (с културолошког аспекта), као и практичне вежбе. Наставу је држала лекторка српског језика на Филолошком факултету „Блаже Конески“ у Скопљу, Јелена Макевић, с којом су ученици на уводном предавању и упознавању започели причу о Вуку и Доситеју на леп и необичан начин. На поклон су, од Друштва за српски језик и књижевност Србије, добили цегере на којима је лик Доситеја Обрадовића.

Основци су се упознали са појмом народног и књижевног језика, залагањем Вука Караџића за реформу српског језика, правописа и азбуке,

као и са делатношћу Доситеја Обрадовића и са токовима просветитељства.

Други део наставе представљао је практичан рад: ученици су вежбали писање писаних слова српске ћирилице, пишући кратке цртице о утисцима са Охрида и о предавањима којима су присуствовали.

Полазници су показали велико интересовање за све наведене активности, кроз које су повећали знања стечена у изборном предмету Језик и култура Срба.

Текст и фото: Анета Цветковска

100 година Зоолошког врта у Скопљу – оснивач Станко Караман

Скопски зоолошки врт заједно са Градом Скопљем обележава прославу великог јубилеја – 100 година постојања Скопског зоолошког врта

Великан „ископан из заборава“

На свечаности су промовисани планирани садржаји, а присутнима се обратио и градоначелник Града Скопља, Орце Георгиевски.

За најмлађе посетиоце припремљен је едукативни и музички програм, са циљем да обележавање овог јубилеја буде спој забаве, учења и дружења, у духу природе и животиња које симболишу Зоолошки врт.

Вредно помена је да је управо Спона истицала значај „заборављеног великана“ Станка Карамана, сарајевског Србина који је у Скопљу основао зоолошки врт у Енглеском стилу, на 120 хектара неплодне земље поред Вардара. У Македонију је први пут дошао 1922. године. Иако је боравак био кратак, др Караман је ипак успео да прикупи и проучи довољно материјала за објављивање свог првог рада – „Допринос херпетофауни у Македонији“.

Следећи, дужи боравак, догодио се већ 1923. године. На позив Одељења за хигијену тадашњег Министарства за јавно здравство, др Караман проводи шест месеци у проучавању маларијских комараца у циљу искорењивања маларије. Резултат његовог рада је рад „Anopheles in Macedonia“, објављен исте године. Поред свог службеног рада, млади Караман са великим ентузијазмом сакупља и обрађује разне фаунистичке материјале, обрађујући посебну пажњу на ихтиофауну у Македонији. Резултат његовог рада и залагања је још једно капитално дело македонске фауне, „Риба у Македонији“, објављено у Сплиту 1924. године.

Фото: „Слободен печат“

Ова два боравка кључна су за његову коначну одлуку да напусти посао на Свеучилишту у Загребу и пређе на стално запослење у Македонији. У новооснованом Институту за тропске болести постављен је као паразитолог са задатком да се бори против преношења маларије и цревних болести (хелминитиса) у Македонији.

Путујући кроз Македонију, др Караман наставља своју активност прикупљања и проучавања различитих фауналних материјала, али већ са идејом да његов рад треба да поприми институционални облик. Његова идеја коначно се остварила у јесен 1926. године, доношењем Закона о оснивању Зоолошког музеја у Скопљу, као дела тадашњег Музеја јужне Србије. Период од успостављања музеја до почетка Другог светског рата карактерише снажан успон на више начина. Иако је др Караман једини стручњак (помажу му један приправник и један техничар), он успева да обогати музејску збирку, организује прве изложбе и развија издавачки посао. Већина његових радова објављена је у „Часопису Скопског научног друштва“, чији је уредник био од 1937.

до 1941. године. Идеја да Музеј мора имати своју публикацију, остварила се 1939. године, покретањем научног часописа *Annales*, чијих је седам бројева изашло, али су догађаји током Другог светског рата зауставили његово даље објављивање.

Интензивни развој музеја захтевао је више простора и боље услове рада. У том циљу, Музеј је у више наврата мењао своју локацију. Из просторија тадашње музичке школе, у којој је започео своје дело, Музеј се преселио у зграду у Дебар Маалу, где је остао до 1934. године. Од 1934. до 1938. године музеј је смештен у просторијама градске кафане Кермес у градском парку, а потом је пресељен из зграде др Рубена у Стр. „Илинденска“, где остаје до 1941. године.

Током окупације, др Станко Караман напушта музеј и сели се у Србију, а музеј је постао део Царског природног научног музеја у Софији.

Занимљиво је како су се надлежни тек сада сетили овог великана, научника, а децидно су 2019. године одбили иницијативу Споне да једна од улица у Скопљу добије његово име. Спона је граду послала тај предлог преко тадашњег саветника у граду, др Перивоја Ранића, али је иницијатива „остала у фиоци“ ургенцијом лидера ДПСМ, Ивана Стоилковића, који је окарактерисао као индивидуални чин, без усаглашавања са политиком партије, па је врху власти, коалиционом партнеру ВМРО ДПМНЕ, сугерисао да се предлог игнорише!

Милош Стојковић

Стари мајстор Живко Лекоски

Његови погледи, његова лета сасвим необична, суров и леп живот у разним раздобљима, тешка судбина, жиг су уткани у његов живот као шифра. Богата, брижно сачувана архива, открива плакете, захвалнице, новинске чланке, говоре и сећања. Све ово, и још много више је Живко Лекоски из Гостивара

БОРАЦ КОЈИ НЕ ПРИЗНАЈЕ ПОРАЗЕ

Најбоље од свих научио нас је о класним борбама и посејао пламен слободе и разумевања времена. Зато је наша дужност да овакве људе не препустимо забораву.

У селу Митрој Крсти смо, у атару општине Гостивар. Дочекује нас Живко Лекоски, прегалац и човек који се животом својим залагао за политичко деловање Срба деведесетих година прошлог века, заговорник југословенске идеје, учесник и сведок одбране у хашком процесу на суђењу Милутиновићу, Шаиновићу, и четворици Генерала.

Дочекује нас у свом родном селу које се налази на надморској висини од 840 метара, седам километара јужно од града Гостивара, на старом путу, такозваном Виа Игнатиа, за Кичево. Непосредно изнад села је врх Краста, висок око 990 метара, са којег се види Тетово и цела околина, а одмах испод њега је село Лаковица. Подручје села Митрој Крсти покрива површину од 4 км², за шта је заслужна Краљевина Југославија. Све нам то сликовито показује и потанко збори наш домаћин. Уме да дочека госте.

Село је одувек бројало око 30-ак кућа и никада није било више од тога.

- Црква је подаље од села које се три пута селило. Легенда каже да су постојала два брата - Митар и Крсте, одатле име. Прво село носило је назив Грнче, али је под најездом Турака и великим пристисцима нагнало житеље на сеобе, да би данас било настањено овде.

- Године 1924. изграђен је водовод и, од удаљеног извора званог Бела Вода, доведен је до села. Постојала је само једна славина. То је била велика ствар за село и околину, а заслуге припадају Темелку Сенковићу. Гусане цеви и чесма још стоје, пркосећи времену.

Поред ове, у народу је живела и прича о чувеном жандарму Терзићу. И даље се приповеда о томе.

Људе из ових крајева као и западног дела Вардарске Македоније краси пекарски занат. Чувени су и прослављени у Србији, нарочито у самом центру Београда, Кнез Михаиловој улици. Председник удружења угоститеља, па затим и министар у влади, био је Петар Живковић из овог села. Ту је и спомен - плоча.

- Право да ти кажем, лако је данас србовати. Нимало није било лако деведесетих година, и то као Македонац, говори Лекоски, нашироко објашњавајући недаће у фирми Тоза Марковић, у којој је провео животни век, као представник у Македонији. То радно ангажовање било је и продукт националне свести. А цех је платио након 2000, и октобарских промена у Србији, када је морао да подигне кредит да би вратио дугове.

- Важно је споменути прво добровољно давање крви у Врању 1993. године, па затим, камион хуманитарне помоћи за Братунац, плодносна сарадња са Скупштином Општином Врање - Стојан Младеновић се истицао, а ту је био и Мирољуб Стојић, тадашњи градоначелник, а Зоран Анђелковић је био председник привременог извршног већа за Косово и Метохију, након тога и специјални саветник.

Присећа се Хага где је био сведок одбране у предмету Милутиновић, Шаиновић и четворици генерала.

Присећа се сусрета са Слободаном Милошевићем, о коме говори са посебном пажњом и уважавањем, каже да је разумео положај српског народа ван Србије.

- То је био државник, одувек смирен и сталожен, и поред свих недаћа и проблема са којима се СР Југославија тада суочавала. Сећам се још једног човека - Митра Баљевића, имао је свест, готово цео свој живот провео на Косову и пуних пет деценија је био политички ангажован: најпре у Савезу комуниста (СК), а потом у Социјалистичкој партији Србије (СПС). Априла 1987. је био домаћин тадашњем председнику Централног комитета СК Србије, Слободану Милошевићу, на састанку у Дому културе у Косову Пољу, на коме су представници косовских Срба и Црногораца, говорили о својим страдањима под притиском косовских Албанаца. Касније смо и ми имали своју улогу када је реч о положају Срба у Македонији.

Како каже Живко, много се водило рачуна о положају Срба ван матице, уз много оштрине, мудрости и такта.

- Сећам се да сам држао говор 1995, на Конгресу СПС-а. Много сам енергије и мотива уложио и давао током политичког организованог деловања деведесетих година прошлог века у Македонији.

У тим данима седиште странке је било у скопском насељу Влае, постојала је хармонија у деловању и ставовима између странке и удружења грађана.

У доба веома критичних година, организовали смо помоћ - седам камиона за ратом захваћена подручја и расељена лица. Ентузијазам није јењавао, само је растао.

Веома су важни били и односи који су грађени са Бакијем Анђелковићем, тада специјалним саветником, који и данас говори колико цени труд и ангажовање на изградњи српског имена.

Присећа се Живко свих организованих митинга, говора, особа, важне улоге и конструктивног приступа који је имао Марјан Митевски. У Куманову је он био стожер и веома одан сарадник. Тамо је било густо и све припреме су потицале из његове канцеларије. У то доба факс машина била је последња реч технике, а Митевски је имао и увек је била у служби државе и српских националних интереса.

Незаобилазно је и подсећање на велики протест испред америчке амбасде 1999, који је био добро осмишљен и прецизно вођен, док га нису, како каже, злоупотребиле политичке елите.

Улога амбасадора Јанаковића је била кључна, био је веома посвећен човек, сећа се Леоски.

Важни су били и разговори и консултације са (покојним) Душаном Вељковићем.

- Жалосно је како се касније све то изјавило, пресушило, ударе и рушење свих постулата задали су тзв. наследници који су чак и име променили. Несрећне околности и ниски удари због сујете. Ова Српска заједница која се сада представља као таква, реално нема никакве додире са оном некадашњом, иако се позивају не само на име, него и на бројно чланство, које данас сигурно није исто, закључује Леоски.

На селу

Тришо Лекић нам показује гроб свога деде.

Солунац.

Крије ово село тајне. И заробљенике и погораше. Треба завирити, открити, захваљује нам се на пажњи и бризи домаћин.

- Сенковић Паскал, касније Сенковски. До 4. разреда је била школа, наставља се у селу Сливница. Близу је Ђоновица, а и из Среткова су долазила деца. Памте мештани 1967, тада је Ђира одвозио последњи возни ред. Мало је ученика, као што је то већ општа слика у читавој Македонији.

- Некада је било „11 октомври“ централно у селу Баница, сад је то албанска школа и носи албанско име школе. И Симница памти боље дане, наставља Живко.

Постојао је велики извор, сећам се како је мој отац о томе говорио, како је радио тамо, и оно што је на мене оставило утисак кад сам био дете, је што се ишло у манастир који се звао Свети Симеон, славио се отац св. Саве. Чувам брижно сећање на деда и приче које ми је испричао. И то сам пренео својој деци, то су снажна сведочења, на капетана, на четири генерала које је служио, пет дана пакла пробоја Солунског фронта.

Снага Србина за рат не посустаје.

- Све сам прошао, обишао, и дубоко промислио. Борбу за улазак у Устав немашто су тада водили тадашњи политички прваци. Несмотрене изјаве и лоши наступи кумовали су читавој атмосфери, а касније се променом руководећих структура променила само вештина, а лице и налице је остало исто. То је и данас видљиво. Само лични интерес и профит. Српство је само - параван.

Имена као што су Војводић, Миша Недић, па Драган Дамјановић, показују какво је то било време озбиљних људи. И наставља да их набраја. Не заборављајући и новинаре са којима је сјајно сарађивао: Милисав Крстић, Младен Станчић, Мирољуб Зарић.

„Ми, са југа, са извора Вадара на овом великом скупу још више ојачавамо везе у јеку ових бруталних напада на српски народ, ми Партија Југословена, одбацујемо резолуцију 757 Савета безбедности Уједињених нација и најоштрије осуђујемо македонску владу која је прихватила најригорозније санкције против Савезне Републике Југославије, и тврдимо да ова одлука Николе Кљусева није глас македонског народа“, чита нам одломке свога говора Живко Леоски.

- То смо поделили средствима информисања, заступајући и интересе радничке класе, ставове партије СКПЈ, тражили смо да се оградје једногласне одлуке македонске владе, што је представљало самоизолацију Македоније, а то се најбоље сагледава данас, после толико година.

Са Зораном Анђелковићем, фото приватна архива

„Странка Југословена и друштво Срба и Црногораца НКПЈ, јавно протестује против македонске владе, против прихватања резолуције. Она је супротна интересима словенских народа и православања, она је једнострана и бесмислена, упорна против једне демократске земље и против њених легитимних власти, то је био неправедан акт, за све прогресивне снаге представља крпу од хартије, јер је супротна принципима међународног права, као болест времена, по други пут синхронизовано намеће усташки геноцид над српским народом потпомогнут америчком Сотомом Џорџом Бушом, уз наметнути наратив од Ватикана и осталих вековних непријатеља, преко БИХ потпомогнут ајатолашким кланом“, стајало је у говору. (Изговорено на Балканској конференцији у Београду)

Милутин Станчић

МАТЕИЧ: СВЕДОЧАНСТВО О СТАЊУ ЦАРСКЕ ЗАДУЖБИНЕ НАКОН ПОСЕТЕ 18. ЈУНА 2026. ГОДИНЕ

„Време садашње и време прошло, оба су можда присутна у времену будућем“

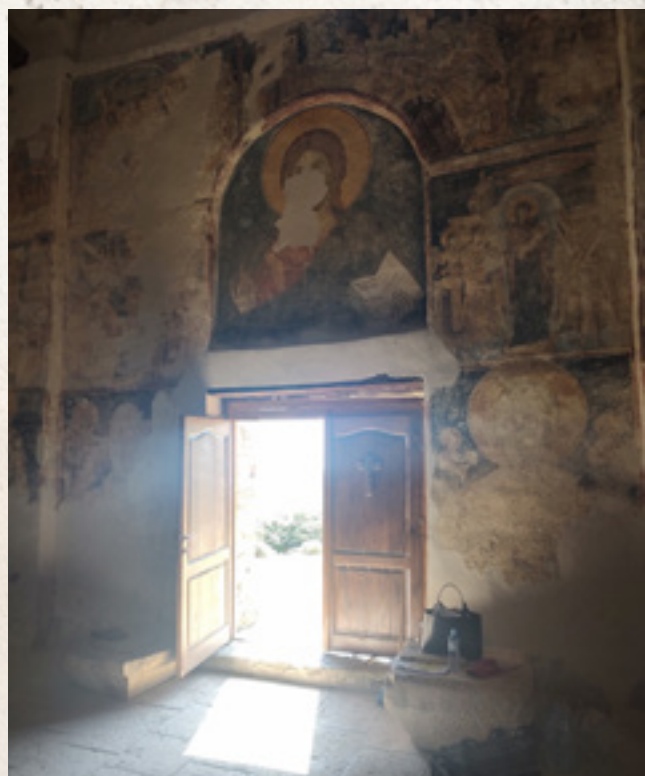
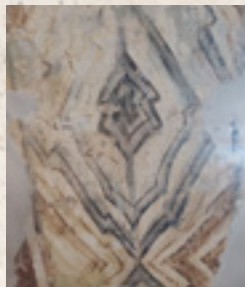
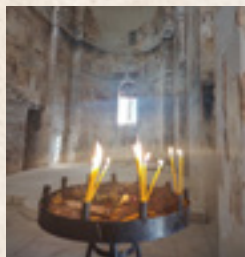
Уводни стихови Томаса Стернса Елиота данас се могу читати и као својеврсна опомена струци заштите културног наслеђа. Будућност једног споменика не зависи искључиво од његове старости, нити од његове историјске и уметничке вредности, већ пре свега од степена одговорности савременог друштва према наслеђу које му је поверено

У времену у којем су дигитална документација, 3D модели, системи мониторинга, превентивна конзервација и мултидисциплинарни приступ постали саставни део савремене теорије и праксе заштите културног наслеђа, поједини сакрални споменици средњег века настављају да пропадају препуштени деловању влаге, микроорганизама, животиња и времену које, уместо да буде савезник трајања, постаје најтиши и најупорнији разарач.

Међу таквим споменицима посебно место заузима Богородичина црква у Матеичу, чији најстарији спојеви сежу у XI век, о чему сведоче грчки натписи из времена Исака I Комнина (1057–1059), док се манастир први пут помиње као манастир Богородице Црногорске у хрисовуљи краља Милутина из 1300. године. Средином XIV века цар Стефан Душан започео је његову обнову, коју су у оквиру ктиторске замисли довршили царица Јелена и цар Урош V, што је овековечено и у ктиторској композицији, где мајка и син заједно приносе модел храма Богородици, док је цар Душан представљен на пиластру непосредно испред њих. Тако је Матеич постао једна од најзначајнијих царских задужбина позног средњег века, а уједно и последња сачувана задужбина српских царева у којој су, упркос бројним страдањима, до наших дана очувани архитектонска структура и значајни делови монументалног живописа. У овом изузетном споменику, који представља последњи велики очувани монумент царске епохе Немањића, на јединствен начин су се сусреле традиције ромејског градитељства, духовности и идеологије српског Царства.

Још је проф. др Ђурђе Бошковић, који је уз проф. др Александра Дерока, био један од најзначајнијих међуратних истраживача архитектуре Матеича, упозоравао да „љубав коју осећамо према свему добром и лепом што је човек створио у прошлости подразумева и одговорност“, наглашавајући да се суштинска питања заштите историјских споменика морају решавати на међународном нивоу.

Више од пола века након што су ове речи изговорене, оне звуче готово пророчки. Стање у којем се Матеич налази средином треће деценије XXI века сведочи о томе колико су ова упозорења и данас актуелна.

Након вишевековних страдања, уклањања кровне конструкције у османском периоду, оштећења током оружаных сукоба 2001. године и четврт века занемаривања, манастир Матеич данас се суочава са новом врстом опасности – тихим и готово неприметним пропадањем.

Током теренске посете манастиру, реализоване 18. јуна 2026. године, тим у којем су били: доц. др Јасмина С. Ћирић, историчар уметности, Милутин Станчић, програмски директор Српског културно-информативног центра – Спона, и Бобан М. Младеновић, представник Завичајног удружења Матејче, у унутрашњости храма констатовано је изражено присуство влаге и читав низ појава које указују на озбиљно нарушавање микроклиматских услова и одсуство превентивне заштите.

На читавој подној површини цркве констатовано је присуство значајне количине органских наслага и фекалног материјала, насталих као последица дуготрајног борава голубова и куне златице у ентеријеру храма. Трагови присуства фауне уочени су и на елементима црквеног мобилијара, што указује на изражен степен биолошке контаминације сакралног простора. Овакви услови представљају озбиљну претњу за очување живописа, будући да присуство органских материја и повишена влажност стварају повољне услове за развој секундарних биодетерогених процеса.

Истовремено, акумулација фекалног материјала и органских остатака не представља само конзерваторски, већ и здравствено-хигијенски проблем, јер инхалација аеро-солизованих честица може бити повезана са присуством потенцијално штетних микроорганизама и гљивица, што захтева предузимање хитних мера санације и биолошке деконтаминације простора.

Посебно забрињава стање северног параклиса, у којем су уочени бројни трагови биолошке деградације у непосредној близини представа Светих бесребрника (лекара). Знаци интензивне активности инсеката констатовани су и у зонама око ктиторске композиције на источној страни јужног зида, где колоније различитих инсеката излазе из пукотина и шупљина зидне масе. Изражена концентрација инсеката забележена је и на југоисточном стубу, док је југозападни стуб био готово у потпуности прекривен њиховим формацијама, од представе Св. Недеље све до зоне представе Светог Никите на јужној страни тролучног церемонијалног пролаза (тривилона).

Овакво стање указује на озбиљно нарушавање микроклиматских услова у унутрашњости храма и присуство сложених биодетерогених процеса, који, у комбинацији са повишеном влажношћу и органским наслагама, представљају значајан фактор ризика за даљу деградацију зидног сликарства и архитектонске структуре.

Савремена заштита културног наслеђа не подразумева искључиво конзерваторске интервенције, контролу микроклиматских услова, већ и праћење биолошких и климатских фактора, управљање ризицима и међународну сарадњу. Овакво схватање у складу је са основним начелима Конвенције о заштити светске културне и природне баштине из 1972. године, према којој очување културног наслеђа не представља искључиво обавезу појединих држава, већ и одговорност према заједничком наслеђу човечанства и његово преношење будућим генерацијама.

Управо зато питање Матеича, као места у којем је стварао један од најзначајнијих српских и византијских химографа XV века, Никола Србин, аутор чувеног Српског Полијелеја (Πολυέλεος ὁ Σέρβικος), не може бити сведено искључиво на конзерваторски проблем или на последице постконфликтног наслеђа. Као средиште монашке

културе и духовног стваралаштва, Матеич је представљао место сусрета материјалног и нематеријалног наслеђа, сведочећи о јединственој синтези уметности, богословља и литургијског живота. Зато његова вредност не почива искључиво на очуваности архитектонске структуре и живописа, већ и на памћењу које овај простор носи и преноси кроз векове.

Судбина Матеича данас, стога, превазилази оквире очувања једног манастира. Она постаје мерило нашег односа према културној меморији и способности савременог друштва да разуме да културно наслеђе није само сведочанство прошлости, већ и услов будућности. Укупно узев, највећа претња Матеичу данас није само у ономе што му се догодило, већ у ономе што му се и даље догађа. А време прошло, уколико не буде сачувано, неће постојати ни у времену будућем.

Доцент др Јасмина С. Ћирић,
Универзитет у Крагујевцу, Филолошко-уметнички факултет

Гошћа Споне, Драгана Басекић, необична девојка која дубоко гледа у свет око себе

Уметничко путовање кроз живот

Рођена скопљанка, професорка и фриленсерка, Драгана Басекић, поносно истиче да је српкиња

У себи носи богату мешавину два света — српског, наслеђеног од породице и македонског, у којем је одрасла и развијала се као особа. Живи у Скопљу, граду који је обликовао својом сложеношћу, динамиком и историјом. Зауврат, свом граду даје уметност.

— Потичем из породице у којој се дубоко негују и чувају и српски и црногорски корени — мој прадеда са очеве стране, Перо Басекић, је из Берана, из Црне Горе. Један од мојих прадеда са мајчине стране, Перо Кајевић, је са Скопске Црне Горе, а о мом другом прадеди са мајчине стране, Ђорђу Спирковићу, постоје записи који потврђују чињеницу да има српске корене. Моја бака са очеве стране, Драгица Басекић, девојачко презиме Трајковић, рођена је у Србији. Сви моји преци су носили ту снажну горштакчу традицију, испуњену историјом, борбеним духом, људскошћу...

Топло и надахнуто, наставља Драгана за Слово:

— У тим коренима видим не само порекло, већ и осећај припадности, наслеђе које живи у мени и стално ме обликује као особу. Кроз њих осећам тежину прошлости, али и лепоту једноставних вредности — љубав ка породици, истрајности и достојанству. Та невидљива нит која ме повезује са мојим прецима, даје ми унутрашњу снагу и стабилност, а истовремено уноси посебну дубину и емотивност у моју уметност.

Таленат за уметност сам наследила од мајке, која је одиграла важну улогу у мом раном развоју, подстичући ме да развијам креативност и радозналост. Док су друга деца цртала једноставне облике, ја сам покушавала да ухватим сенке, покрете и емоције.

Моја визуелна перцепција дубоко сеже у свакодневне сцене — напукла фасада је за мене прича, старац који седи на клупи је написани роман, а залазак сунца на западу је песма. Моји родитељи, иако се нису професионално бавили уметношћу, препознали су ту искру у мени и снажно подржавали мој развој.

Мој пут је природно водио ка Академији ликовних уметности у Скопљу, где сам, не само усавршила своје техничке вештине, већ и продубила своју уметничку мисао. Тамо сам се сусрела са различитим стиловима, филозофијама и приступима уметности, али никада нисам изгубила себе. Напротив, стално сам градила свој препознатљив израз – интиман, искрен и суптилан.

Након дипломирања, наставила сам са мастер студијама, где сам истраживала границе између графике, фотографије и визуелне наративе, комбинујући и документујући елементе са поетском естетиком.

Након завршетка универзитетског и мастер образовања, имала сам прилику да даље развијам своју професију фотографа путујући по свету. У тим динамичним и културно разноврсним окружењима, не само да сам стварала импресивне фотографије, већ сам неговала и изванредну способност комуникације са људима из целог света.

Фотографија за ову младу уметницу није само професија – то је њен језик, начин комуникације са светом.

- Као професионални фриленс фотограф, радим на разним пројектима – од уметничких серија, преко портрета, рекламних снимања, до протоколарних фотографија. Али у сваки рад уносим део своје душе. Моје фотографије нису само лепе слике; то су сведочанства о животу, о људима, о тренуцима који би лако могли бити заборављени и изгубљени ако их неко не примети и не увековечи.

Поред мог рада, значајан део мог професионалног пута је образовање младих. Радила сам као професорка стручних ликовних предмета у средњој уметничкој школи у Скопљу, где сам имала прилику да поделим своје знање и љубав према уметности са млађим генерацијама. За мене настава није била само преношење технике, већ процес инспирације, охрабривања и буђења креативне мисли код младих људи. У тој улози, развијала сам се не само као уметница, већ и као особа – учећи како да слушам, водим и верујем у потенцијал сваког појединца. Та размена енергије и идеја оставила је дубок траг на мене и додатно обогатила мој поглед на живот.

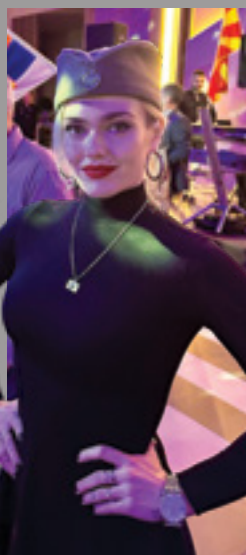
Њене изложбе привлаче пажњу, фотографије се појављују у часописима и на онлајн платформама, а људи почињу да их препознају не само као фотографа, већ као правог уметника.

- Оно што је занимљиво код мене јесте да своје српско порекло никада не доживљавам као нешто што ме дели и одваја од других, већ напротив – као привилегију која ме чини богатијом и аутентичнијом. Често кажем да у мени живе два културна кода која се допуњују и стварају специфичну перспективу. Управо у мојим делима се осећа та дуалност – то је спој балканске меланхолије са савременим урбаним ритмом, од традиције до модерности, закључује Басекић.

- Имам малу, али блиску групу пријатеља, са којима разговарам, делим идеје, смех и креативност.

Та невидљива нит која ме повезује са мојим прецима, даје ми унутрашњу снагу и стабилност, а истовремено уноси посебну дубину и емотивност у моју уметност

Иако сам успешна, никада не губим своју једноставност – увек сам отворена за учење, нова искуства и сарадњу. Као жена, чврсто верујем да је улога жена у нашем друштву много више од онога што им се традиционално приписује. За мене је жена стуб снаге, креативности и промене – она је и нежна и храбра, тиха и гласна када је потребно. Сваког дана сведочим како се жене око мене боре, стварају, мењају, инспиришу и остављају траг, најчешће не тражећи признање. Зато верујем да је важно чути њихове гласове, подржати њихову визију и створити више простора где могу слободно да се изразе и напредују. Лично, ја, ношена својом динарском природом коју сам наследила од својих предака, иако сам жена, никада не одустајем од ствари тако лако, већ напротив, увек се борим и постижем циљеве у животу.

- На крају, желела бих да нагласим да је мој српски идентитет јака нит која ме повезује са мојим коренима, дајући ми осећај припадности и стабилности. По мом мишљењу, осећај припадности се не може ни дати ни одузети, он је једноставно мој и не дозвољавам никоме да ми га ускрати. Поносно кажем да сам српкиња, без обзира на став околине, иако, истини за вољу, никада нисам доживела нелагодност због тога. Напротив, због тога ме околине увек поштује и уважава.

И управо та културна дубина додатно обогаћује моју уметност, чинећи је још искренијом и препознатљивијом.

Милутин Станчић

Амбасадор Босне и Херцеговине Драган Јаћимовић у посети Удружењу Срба и Македонаца КУД Бранко Чајка у Тетову

ОКВИРИ САРАДЊЕ ПОДНО ШАРЕ

Њега су дочекали Председница Удружења Соња Андонов, као и секретар те асоцијације Марин Најдов, уз присуство претходног председника Живомира Борића. Састанку су присуствовали Милутин Станчић испред Српског културног центра СПО-НА, као и Саша Богдановић, председник Српске демократске лиге.

Разговор је протекао у отвореном дијалогу пуном разумевања, уз разматрање различитих могућности за продубљивање сарадње у области културно уметничког стваралаштва и неговања традиције.

Током састанка, амбасадор је представио могуће оквире сарадње и подршке логистици у раду Друштва, кроз обезбеђивање народних ношњи, као и нове оквире учешћа на фолклорним смотрима у Републици Српској.

Пренео је поздраве председника Савеза независних социјалдемократа Милорада Додика.

Након обиласка просторија Удружења, уприличен је скуп у Музичкој школи Тодор Скаловски Тетоец, где су се присутнима обратили Соња Андонов испред Удружења, и амбасадор Јаћимовић, а музичким наступом (а сарелла), програм су употпуниле Јана и Јована Глигоров.

- Удружење је формирано 1992, следеће године обележавамо 35 година постојања, целокупно деловање можда најбоље описује наш мото: Пишемо историју, чувамо традицију, грађимо мостове! Да је тако, показују резултати које смо постигли. Добитници смо Гран при награде 2008, Дукат у Бања Луци на Првом интернационалном фестивалу фолклора, што представља једно од највећих достигнућа, године 2022, учествовали смо на манифестацији Вечери поред Требишњице у Требињу, а крајем маја ове године наступили смо на 20. међународном фестивалу фолклора Вишеград 2026, рекла је између осталог Андонов, истакавши да свесрдну помоћ у раду пружају „наши добротвори“ Милутин Станчић и Саша Богдановић.

- Пуно ми је срце када видим како сте ме својски дочекали, у овако великом броју, лица деце која видим обавезују ме да радимо, наставимо да грађимо мостове разумевања, да повезујемо једни друге, и ја ћу то чинити као што сам и до сада чинио. Посета деце Босни и Херцеговини јесте наш циљ, кроз различите облике летњих школа, фолклорних смотри, у крајевима која буде осмехе и доносе радости, али не смемо заборавити и страстишта, јер народ који заборави своју историју престаје да постоји, рекао је амбасадор Јаћимовић, напоменувши важност места и меморијала.

- Волео бих да приликом посета изнађемо начина да ова деца посете и Доњу Градину, место великог страдања, где је убијено 500.000 Срба, јер то употпуњује слику о нама као народу. ●

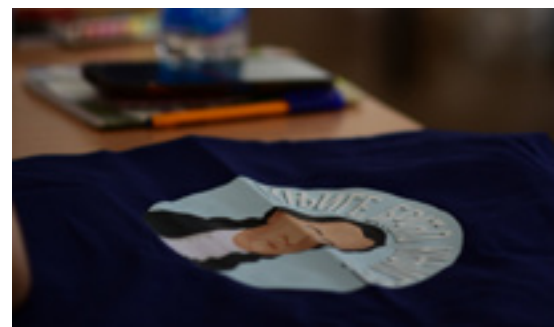

Јелена Макевић за Слово

У Слову доносимо нови разговор са Јеленом Макевић, лекторком српског језика на Филолошком факултету „Блаже Конески“ Универзитета „Кирил и Методиј“ у Скопљу

Школа је први корак ка враћању српском језику

Кад сам дошла у Скопље и на Филолошки факултет, моја знања о Србима и српском језику и култури на овим подручјима била су више теоријска него искуствена и првих неколико месеци, док нисам развила контакте са нашим људима овде, била сам у контакту само с Македонцима и македонским студентима који изучавају српски језик на факултету. Сад, кад је прошло више од годину и по дана, могу и са становишта неког искуства и контакта да говорим о овој теми доста шире него прошле године, кад смо први пут о овоме разговарали.

Захваљујући Вашем Културно-информативном центру „Спона“, повезала сам се са многим Србима и на тај начин имала непосредан увид у очување српског језика међу нашим људима који живе ван матичне земље. Утисака је много. Оно што видим међу свима јесте велика жеља да се очува српски језик и наслеђе. Људи с којима сам причала увек носе и неки сентимент, увек чујем неку занимљиву причу о прецима, нарочито су занимљиве и пуне емоција приче аутохтоних Срба, који кажу да су одувек ту где јесу, али границе су се мењале, па је, нужно, и њихов језик морао да се обликује према томе.

Сматрам да је јако важно ван граница матичне земље очувати свој језик у највећем степену. Такође, свесна сам да је то теже у условима када је језик земље у

којој се живи веома сличан нашем матерњем. Учење српског језика овде је институционализовано само преко неких основних школа које имају школовање на српском језику и преко изборних предмета у школама где је настава на македонском. А школа је први корак у враћању српском језику.

Имала сам прилику прошле године да радим на обукама наставника који предају на српском језику, а и да посетим једну основну школу у којој се српски језик изучава само као изборни, иако се тамо школују деца Срба, па сам директно чула и незадовољства наставног кадра по питању броја деце која се на српском школују. Ако се деца не школују на српском, преостаје им само да српски говоре код куће. У том случају - српски језик дефинитивно јесте у проблему.

Каква сте сазнања поседивали приликом доласка у Скопље и каква су Ваша искуства после скоро две године боравка овде?

Кад сам дошла у Скопље, концентрисала сам се на разлог због ког сам дошла - да предајем српски на факултету. Међутим, у моменту доласка нисам ни била свесна тежине коју мој позив носи. Дошла сам на простор где у великој мери живи и мој народ, где је лингвиста србиста и те како потребан, где је било сасвим извесно да се морам укључити и у токове очувања српског језика, културе и традиције и ван свог радног места, а у оквиру српских заједница, од којих сам с Вашом „Споном“ остварила највећи контакт. За мене је то драгоцене искуство, не само професионално него и животно. Највећи траг су на мене оставили контакти које сам остварила у току ових годину и нешто дана. Обилазила сам неколико македонских градова, била примљена у српске породице, водила разговоре с нашим људима од севера Македоније, па све до југа, учествовала на научном скупу, књижевним вечерима и обукама наставника. Осећај припадности који сам осетила у тим ситуацијама речима се не може описати.

Како се српски језик изучава на Филолошком факултету „Блаже Конески“ и колики је одзив студената и како тече настава?

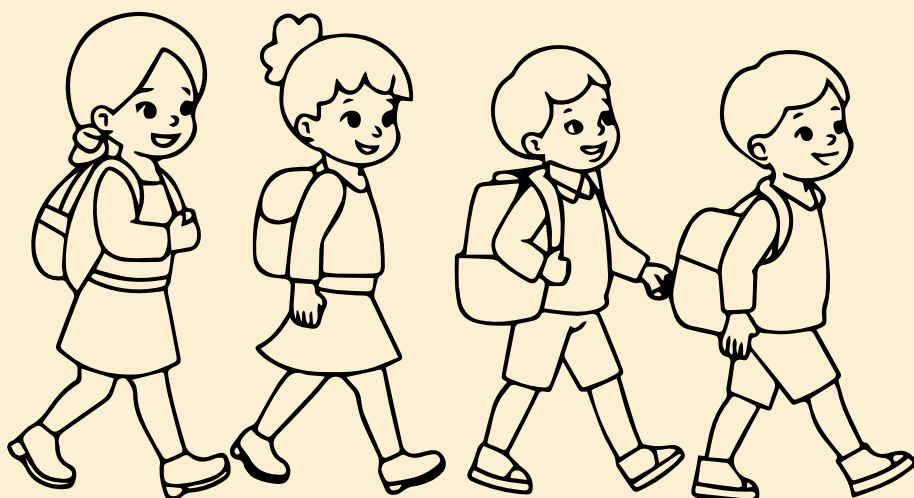
На Филолошком факултету се српски језик изучава само као изборни предмет. Ове академске године, 2025/26, већи је одзив студената него претходне, кад сам тек дошла. Изузетно ме радује кад од студената који сад већ две године уче српски чујем да су млађим колегама препоручили да упишу српски, или кад ми овогодишњи студенти кажу да су већ дали препоруку за српски млађима од њих. Значи да српски језик полако добија неки статус, да су студенти задовољни предавањима, наученим, оцењивањем и другим параметрима који су им важни кад се опредељују за језик који ће слушати. Наставу се трудим да им учиним и занимљивом и приступачном. Најчешће је реализујемо онлајн, што помаже и оним студентима који студирају ванредно, и онима који не живе у Скопљу. Тако да је посећеност предавањима 100%, што изузетно ценим код њих. Такође, тај вид наставе нам помаже да се користимо свиме што онлајн окружење нуди, па тако обилазимо виртуелне музеје, путујемо по Србији, слушамо исечке са снимака из области о којој говоримо (нпр. кустос говори о музеју, ТВ емисија на неку тему, вести, временске прогнозе...), што доприноси и томе да увек слушају различите људе, дикцију, начине изражавања у српском језику. Спајамо језик, културу, традицију, историју. Веома ме радује што од тога да на првим предавањима све разумеју, али ми одговарају на македонском, за један семестар долазимо до тога да целу конверзацију спроводимо на српском. То ми се чини врло важним јер на тај начин институционализовано ширимо српски језик на овом подручју, а ван наше етничке групе и што ће можда баш ти студенти даље ширити наш језик. ●

Г.Ј.

СЛОВЦЕ

СЕПТЕМБАР

Овамо ђаци

Сунце жари, мање-више,
у септембру се лакше дише,
звоно звони, глас се чује,
школом смех одјекује.

Иду сви у реду једном.
Први, други, мањи-већи.
Радујући се ђачком добу свом.

Написала: Теодора Цветковић

ШТА НАМ ДОНОСИ СЕПТЕМБАР?

**Чега су то дворови
препуни када дођу
септембарски
ветровити и кишни
дани?**

Ко то напушта своје
родно место и
одлази, ветрови га
носе, а његова мама
се љути и тужна је
што јој је отишао и
последњи син.

Ко би то могао да
буде?

Наброј воће које видиш на слици:

Погледај слику и напиши кратак текст,
до 10 реченица, којима ћеш описати овај пејзаж
насликан руком природе.

КВИЗ ЗНАЊА

1. Кома/чему се радују ђаци у првој песми?

2. Од ког воћа које зри у септембру се прави српска ракија?

- а) кајсија
- б) крушка
- в) грожђе

Како се зове та ракија?

3. Именице у српском роду се деле на:

- а) збирне и заједничке.
- б) скупљене и растављене.
- в) сабране и одузете.

4. Како гласи збирна именица од именице лист?

5. Ако је ђак који креће у први разред првак, онда је ђак који креће у пети разред

6. Реч ђак је синоним за реч:

- а) учитељ
- б) ученик
- в) уџбеник

7. Како гласи деминутив од речи ђак:

- а) ђаци
- б) ђакови
- в) ђаче

8. У септембру се:

- а) жање
- б) окопава
- в) беру плодови
- г) пече ракија

9. Збирна именица лишће је добијена од које заједничке именице?

10. Колико дана има септембар?

ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ

Шта су збирне именице?

Именице које означавају збир (мноштво) предмета или бића називамо **ЗБИРНЕ ИМЕНИЦЕ**.

* Покушај да од датих заједничких именица смислиш збирне.

Заједничке именице		Збирне именице
грозд	гроздови	грожђе
камен	каменови	камење
прут	прутови	пруће
сноп	снопови	снопље
дрво	дрва	дрвеће
пиле	пилићи	пилад
теле	телићи	телад

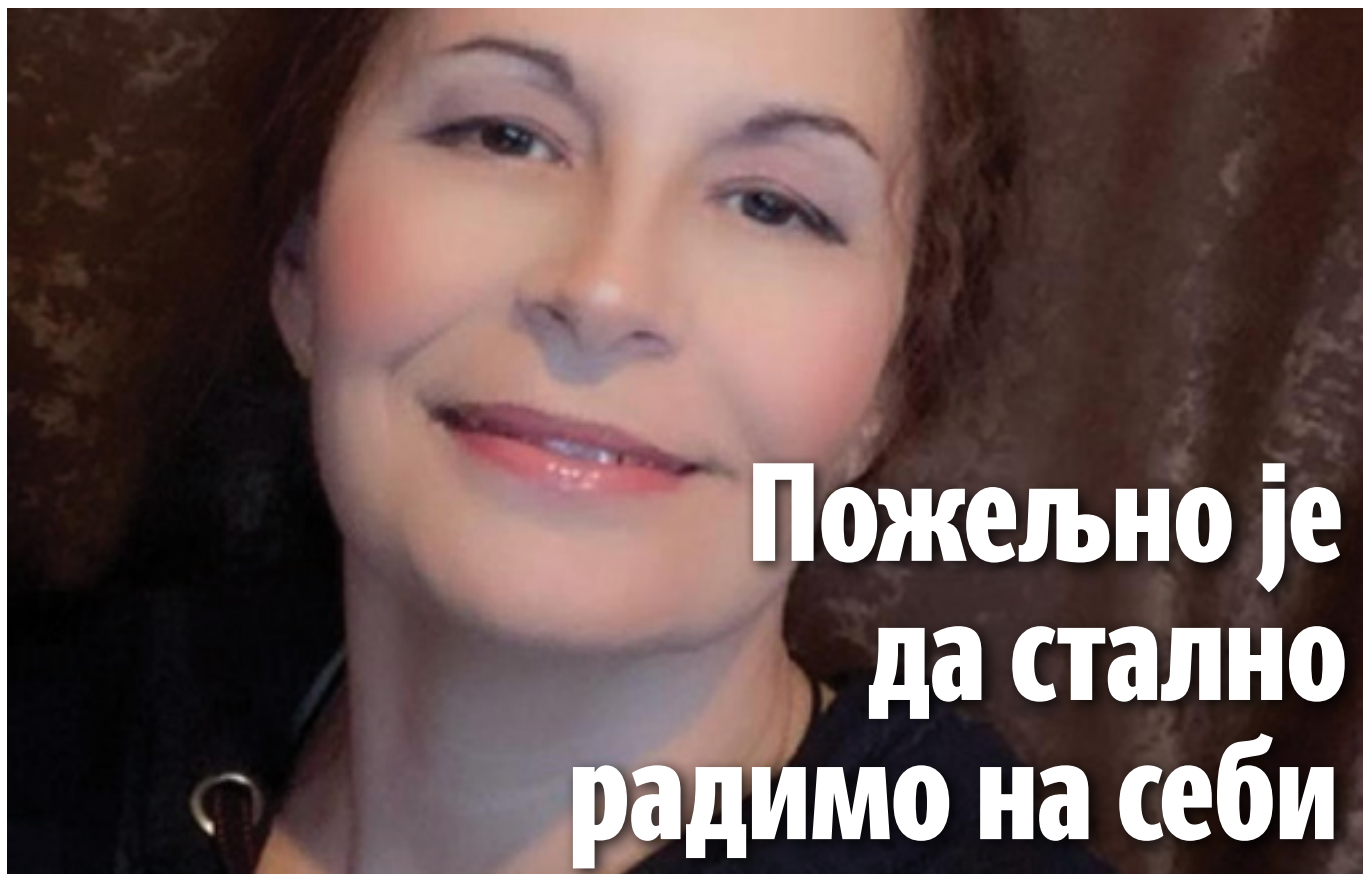
Збирне именице –
обично у јединици

Продужимо низ, од следећих заједничких направи збирне именице:

Лист -
Унук -
Цвет -
Прстен -

Своје одговоре и ликовне и литерарне радове можете послати на spona.srb@gmail.com као и на поштанску адресу:
Ул. Кирила и Методија бр 30, Скопје.

Припремила: Теодора Цветковић

Пожељно је да стално радимо на себи

Лично мислим да толеранција долази са годинама. Првенствено, човек треба да буде зрела личност и да ради на себи, јер када упознамо себе и прихватимо своје и туђе мане, тек онда постајемо толерантнији. Најважније од свега је да волимо. Прво треба да волимо себе, а онда партнера, децу, пријатеље... Тако, по инерцији, постајемо толерантнији, јер разумемо другог.

Веома битни су и људска воља и труд. Наиме, човек треба да научи да буде миран и мирно да прихвати ситуације, искушења, невоље, па чак и лепе ствари. Знамо да је често немогуће мирно прихватити невоље. У људској природи је да се човек забрине, да падне и у очај, да почне да се нервира. Због тога је потребно време. На крају крајева, све је процес.

Сазревање долази са годинима, треба човек да доживи пуно невоља и искушења па тек онда да очврсне. Тада се гради личност, човек еволуира, постаје мирнији, толерантнији. Младост, обично, је бунтовна, немирна, незрела, али лепа, а живи се пуним плућима. Толерантност је слаба, нарочито када је присутан наш его. Када смањимо свој его, онда имамо потенцијал да постанемо толерантни. Зрела свест се исказује како у толеранцији, тако и у контроли својих нагонских жеља, али и у будности према захтевима свог моралног бића.

Када смо толерантни, онда смо и срећнији. Човек је духовно, биолошко и друштвено биће. Треба да имамо емпатију ка другом човеку, јер, ако је немамо, онда смо себични. Треба да мислимо

позитивно, не само о себи, него пре свега и о другим људима, након чега ће нам се то позитивно вратити. То нису само закони природе, још су и хришћански закони "не чини другоме оно што не желиш ни теби да раде" или "чини нешто лепо другоме да и теби буде лепо". Зар се ту не крије толерантност? И те како се крије, јер смо сви повезани, зато што, с обзиром на то да прво треба да мислимо на себе, треба да мислимо и на друге.

Када смо са вољеном особом и када је, што је за очекивање, толико добро познајемо, онда, предвиђајући њену реакцију, када је неко уверди, ми је бранимо и покушавамо да другој особи објаснимо да довољно не познаје нашу вољену особу и да је напада без разлога. Дакле, сама љубав нас штити од неких нељубазних и агресивних људи. А, агресија је нагон који, код оних где се појављује, треба да се контролише, јер се ништа не постиже без контроле. Значи, пожељно је да се успостави контрола, ако не у свему, онда у што је могуће више ситуација. Тако је и код неких народа. Обично ти народи, а можда и ми, због непознавања других народа, су (смо) нетолерантни. Када упознамо тај народ, онда постајемо и више толерантни.

Када упознамо нову особу, обично смо скептични јер је не познајемо. Значи, потребно је време да се упозна та особа. Али, и када је, током времена, добро упознамо, опет остаје мали црв сумње да ли та особа, ипак, нешто скрива! Можда је и та особа скептик, све зависи од тога како је пролазила са другим особама, да ли им (свима) слепо верује и-или је, временом научила да није све тако ружичасто. Пожељно је да

човек сачува неку тајну, не треба све откривати, треба мало бити и загонетан. Али, живимо у времену у којем се све брзо одвија, које је стресно, тако да смо мање толерантни и, јер смо обично уморни, постајемо нервознији и нестрпљивији. А, када научимо да постављамо приоритете и да успоставимо неки ред у животу, онда постајемо и стрпљивији, знамо шта желимо...

Треба стално радити на себи. Тако и себе упознајемо. Када добро упознамо себе, онда нам је све лакше. Ако се нешто пољуља, опет треба да се подсетимо где грешимо и након тога да се коригујемо. То су знаци да индивидуално сазревамо и да смо толерантнији. Наш народ зна да каже "време лечи све". У пракси, некада лечи, а други пут не. То зависи од нас самих, од тога како прихватамо новонастале ситуације.

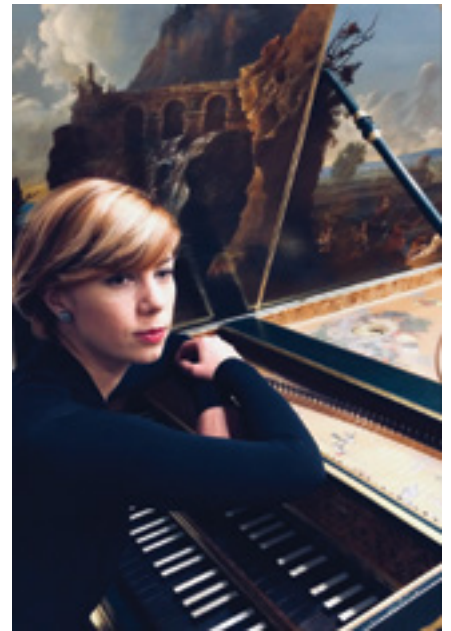
Мислим да смо слабо толерантни као друштво и да треба стално да радимо на себи, да се пробудимо, тако су веће шансе да се повећа колективна свест. Прво треба да кренемо од себе, а онда ће та наша позитивност привући пажњу других људи. У људској природи, зло је привлачније него добро, али зашто да добро не буде привлачно? Сматрам да, када бисмо кренули са емпатијом ка другој личности, онда ће се подићи наш праг толеранције. Волети другог, значи да га разумеш. Разум ствара добро и лоше у нама, зашто да не створимо и толеранцију? Почнимо одмах, да не чекамо јутро, јер сутра може да се пролонгира за прекосутра, а прекосутра за неки други дан. Тако се вртимо у круг.

Гордана Здравковска

Јована Топалов, посвећена уметница истанчаних музичких вредности

Изнад живота — уз музику лебди

У посебном музичком амбијенту, током припреме првог концерта чембала у Прилепу „Музика европских дворова 17. века“, протекао је разговор о звуцима барокне музике и животном доживљају и посвећености коју јој придаје наша саговорница, српска чембалисткиња Јована Топалов

Додаје да је њен циљ да прати композиторе и сагледава колико су се тумачења померила, и колико је и сама у међувремену сазрела и колико тога може новог да уочи са новим сазнањима.

Јована Топалов је веома посвећена уметница која је 2017. пријавила докторски уметнички пројекат под називом: „Наративни потенцијал чембала: елементи импровизације и музичка реторика у интерпретацији програмских алеманди и ламентација Јохана Јакоба Фробергера“.

– Наравно да научна подлога има великог значаја, али верујем да слушаца свакако може да доживи све те емоције, тај свет осликан кроз ноте, да доживи преображај; и то је оно што ме инспирише, да будем са публиком, да их упознам са тим што ће слушати, да их убедим да је то другачији приступ од онога чиме смо иначе окружени. То је наратив кроз музику, додаје Топалов.

Уз захвалност за интересовање и разговор, објашњава нам да је литература којом располажете у великој мери везана за то где се налазите.

– Генерално, на глобалном нивоу озбиљна и опсежна истраживања обухватају 70-те године прошлог века, и ту су примарни извори и тумачења, преводи на више језика, али је земља водиља свакако Америка, само зато што највише улажу средства у ту врсту истраживања. На српском језику је скроман обим извора, срећом, солидно говорим енглески, па лако читам те материјале.

Милутин Станчић

Свирање чембала је моја ужа специјалност, самим тим што се овај инструмент свирао у то златно доба, од почетка 17. до 18. века, до француске револуције. Из политичких разлога тада постаје неподобан, а уметност стиче нове стилске потребе, па се и репертоар мења и бива усмерен на тај период, све то постаје видљиво и у литератури која припада том добу, добу оргуља. Свирамо на копијама историјских инструмената. Избор програма за

концерт у Прилепу је 17. век, мени најдражи и најинспиративнији период, специјалног израза и потенцијала који чембало може да да, период који приказује сву његову лепоту. Посебну емотивну везу и разумевање осећам и са композиторима који су заступљени, са стилем музичког осликавања у речи, музичке реторике, симбола који се нон стоп смењују, каже готово у једном даху, Јована Топалов у разговору за Слово, приликом гостовања у Прилепу, маја 2026.

ИЗ БИОГРАФИЈЕ

Јована Топалов је чембалисткиња из Београда. Звање дипломираног музичког извођача стекла је на одсецима за чембало и клавир на Факултету музичке уметности у Београду, након чега је завршила мастер студије у области ране музике и чембала на UIUC, School of Music (САД). Докторске академске студије на ФМУ у Београду успешно је заокружила 2018. године, одбраном докторског уметничког пројекта под називом Наративни потенцијал чембала: Елементи импровизације и музичка реторика у интерпретацији алеманди са програмским називима и ламентацијама Јохана Јакоба Фробергера.

Учествовала је на великом броју специјализованих курсева и фестивала, захваљујући којима учи и стиче уметничка искуства кроз сарадњу са водећим музичарима барокне музичке сцене, попут Жорија Виникура, Сигберта Рампеа, Давида Моронија, Блондин Рану, Фредерика Хаса, Рубена Дубровског, Алине Зилберајх и других. Више година је била стипендиста Аустријске барокне академије, у оквиру које јој је 2011. године додељена награда Special Award for Excellence.

Активно наступа као солиста и басо континуо сарадник (МЦЦГ, СО РТС, SAXperience). Стални је члан ансамбла Београдски барок, сачињеног од музичара који се баве историјски информисаном праксом музике 17. и 18. века, свирајући на копијама инструмената из тог периода. Јована Топалов је председник и један од оснивача удружења грађана Београдски барок, које за циљ има промовисање високих уметничких вредности музичке и сценске уметности, са посебним акцентом на музику седамнаестог и осамнаестог века. Од 2022. године предаје чембало и заједничко музицирање на Одсеку за рану музику у МШ Јосип Славенски у Београду.

Округли сто у Историјском архиву Ниш

Културни простор Срба у Северној Македонији

У Историјском архиву Ниш, 28. маја ове године, одржан је округли сто „Културни простор Срба у Северној Македонији“, реализован у сарадњи са Српским културно-информативним центром „СПОНА“

Скуп је отворила в. д. директора Историјског архива Ниш Мима Живковић, која је у поздравном обраћању истакла значај очувања културног и националног идентитета српског народа, као и важност сарадње институција које негују културу сећања и заједничко наслеђе

Учесници су говорили о актуелном положају српске заједнице у Северној Македонији, изазовима са којима се сусрећу у области културе, образовања и очувања идентитета, али и о напорима које улажу како би сачували језик, традицију и културно наслеђе. Посебна пажња посвећена је могућностима за даље повезивање институција, развој сарадње и реализацију заједничких пројеката. Округли сто протекла је у духу конструктивног дијалога, размене искустава и отварања важних тема које се тичу културног простора Срба у Северној Македонији.

Први панелиста, Милутин Станчић, говорио је о раду Центра Спона од самог формирања 2005. године, о мисијама и програмима који су остварени. Од бесплатних часова факултативне наставе на српском за полазнике различитих узраста у Скопљу и у селима Кучевиште на Скопској Црној гори и Речица код Куманова. Затим, о образовним процесима у основним и средњим школа-

ма. О стању на Филолошком факултету у Скопљу и о студијској групи за српски језик. Осврнуо се на поражавајуће резултате асимилације. „После сваког пописа њихов је број све мањи, а мање је и школске популације која се образује на матерњем – српском језику“, истакао је, додајући да је потискивање културног и духовног основа стални процес, а сведочи смо потпуне запуштености матерњег језика, пре свега у породици. То се касније рефлектује и током школовања.

Радован Милковски: Скаутизам у доба Краљевине Југославије на територији Македоније.

- Скаутизам у Краљевини Југославији, а тиме и на читавом простору савремене Северне Македоније је постојао све до почетка Априлског рата и нацистичке окупације у априлу 1941. године, а обновљен је након 1945. године. Захваљујући заљубљеницима у природу, њиховој решености да буду физички и духовно спремни да допринесу развоју своје заједнице, скаутизам се сукцесивно развијао и у Краљевини Србији, а касније у Краљевини Југославији, изнео је Милковски своја запажања и сазнања.

- Језик који се преноси с колена на колено и данас живи у разговорној форми у овим

крајевима. У васпитно образовном систему забележен је повратак српског језика у основне школе од 2019. године, у време када је Милутин Станчић био директор Управе за унапређење образовања припадника заједница, када је уведен изборни модел - Језик и култура Срба. Од 2021. до 2024. држала сам часове изборног предмета Језик и култура Срба на територији Куманова у свим основним школама у којима је било пријављених ученика. Ишла сам да држим часове и за два-три ученика.

Након завршетка мастер студија у Београду 2021, добила сам позив од директорке Основне школе Карпош у Умин Долу да ме чекају да дођем и предајем нови предмет. Помало збуњена и у неверици, неуморно и са пуно вере и ведрине прихватила сам позив учитеља српског језика у неколико основних школа у Куманову.

Кад сам на својим првим часовима упознала јаке, мале мудре главице жељне знања и топлине, знала сам да вреди, да корачајући путем Светог Саве могу и морам да помогнем свом народу да пронађе пут светосавља и пут језика којим су говорили њихови преци. Рад са децом је оплемењујућ, али и захтеван, истакла је између осталог Теодора Цветковић чија је тема гласила: О језику, култури,

коренима и традицији јужних Срба, Куманово на терену.

- Преко друштвених мрежа као што су Инстаграм, Фејсбук, и наш youtube канал, Културни центар Спона може да промовише књижевне вечери, изложбе, концерте, подкасте, трибине и друге културне манифестације. На тај начин информације брзо долазе до великог броја људи, посебно младих, који највише и користе дигиталне платформе. Посете у нашем центру су бројније и наш културни садржај гледанији и самим тим ефекат је сваки даном све већи. Друштвене мреже омогућавају и јачање везе са дијаспором. Људи који не живе у Скопљу могу пратити рад нашег центра, гледати видео садржаје и учествовати у онлајн догађајима. Тако култура постаје доступна широј публици, без обзира на удаљеност. Посебно је значајна улога друштвених мрежа у очувању идентитета. Објављивањем садржаја на српском језику, представљањем обичаја, историје и културног наслеђа, центар доприноси очувању језика и традиције српског народа у Северној Македонији, рекла је **Горана Јовановски Јуруковски** испред Центра СПОНА у свом излагању: **Савремени медијски домет Споне, ефекти подкаста и друштвених мрежа.**

Милош Стојковић: Скопљански дани Радослава Грујића (1920-1937)

- Управо су скопљански дани овог великог научника и националног радника остали у сени савремених гледања и представљања његовог доприноса на пољу проучавања културног и духовног наслеђа српског народа, од Трста и Далмације до Поморишја, Сент Андреје и Свете Горе, раширеног као и самог историјског усада Срба, вечних сеоба, бежанија и васкрсења својих светиња и реликвија. Овом приликом укратко се треба подсетити његових заслуга за утемељење установа које су себи у задатак поставиле свеобухватно научно проучавање ондашње области Јужне Србије, али и ширење опште писмености, просвете и љубави према књизи и науци. Када 1920. године Радослав Грујић долази у Скопље, како би потражио потенцијалну зграду за будући Филозофски факултет, затиче оријентални град, готово без обриса модерности какву заслужује место које је од античких времена и свог оснивања, увек представљало природан гравитациони центар ширег простора горњег и средњег Повардарја, али и дела Поморавља, град од изванредног историјског и симболичног значења за српску средњовековну државност, неугашеног узора и у тадашњим политичким оквирима српског и југословенског самодржавља, али свакако и у научним и свим другим друштвеним назорима тога доба, истакао је Стојковић.

Професор Горан Максимовић је говорио о Томи Смиљанићу – Брадини, рођеном 1888. године у мијачком селу Тресонче, крај Дебра.

- Потиче из сточарско трговачке породице, од оца Смиљана и мајке Достане, из рода Брадиноваца, због чега презимену и додаје Брадина. Основно образовање започео је у родном селу код бугарског учитеља. На очево инсистирање, трећи и четврти разред завршава у српској школи у Битољу, где завршава и српску нижу гимназију и полаже малу матуру (1899). Након тога одлази у Солун и српску гимназију „Дом науке“, у којој учи у вишим разредима и матурира (1906). Још као гимназијалац у Солуну почиње да пише, те прве радове објављује у ђачкој дружини „Дојчин“, која му штампа и издаје прву приповетку „Првенци“. По завршеној гимназији је био учитељ 5 година, како би издржавао породицу (бабу, мајку, петоро браће и сестру), јер је остао без оца Смиљана – хранитеља, којег су убиле качачке банде (1903), а бугарски комитет га је осудио на смрт. Враћа се у родни крај и бива постављен за српског учитеља у школама у Тресончу, Мелничану и Галичнику (1906-1911), где, са својим бившим учитељем, Сотиром Ђорђевићем, ради на томе да се одрже српске школе у мијачком крају и обнови рад српске

цркве (Томин стриц Арсеније био је српски свештеник у Тресончу). Одлази у Београд 1911. године и уписује српску књижевност на Филозофском факултету, на наговор земљака, и поред тога што је оболео од тифуса. Добија стипендију од Друштва „Свети Сава“, а хонорарно је радио и код чувеног етнолога и географа Јована Цвијића, који ће му бити пријатељ и ментор, прецизно и јасно говорио је Максимовић.

Проф. др Мирјана Бојанић Ђирковић је присутне поздравила темом: Дело Анђелка Крстића као хроника „увремененог простора“ Старе и јужне Србије

- Упознавање са делом Анђелка Крстића значи познање себе, од корена до семена, од исходишта до времена чији смо простор – ми, носиоци и разносиоци духовног наслеђа које, ако ближе послушамо, живо и препознатљиво пулсира и из Крстићевог дела. Изнова читати дела Анђелка Крстића значи прелазити и превазилазити путеве једног ишчезлог простора, али живог у времену које нас обликује. Таква мисао да је „живот жив, маколико га млео жрвањ непогоде што му га судбина стицајем или приликама наменила“, пулсира не само романом „Трајан“, Крстићевим капиталним делом, већ и скривеним рукавцима његовог приповедног света, кроз његове јунакиње и јунаке и жртве које су подносили како би „скривена клица опет поникла“. Књижевни разговор о делу Анђелка Крстића биће вођен из угла савременог читаоца, путевима Крстићевог приповедног света, уз осветљавање скривених кутова тих прича и судбина, до саме сржи његовог стваралаштва изузетне естетске вредности, коју ћемо овом приликом нарочито истаћи и потврдити.

Историјски архив Ниш ће и у наредном периоду наставити да подржава активности усмерене ка очувању културног наслеђа, историјског памћења и сарадње са институцијама и организацијама српског народа у региону.

О једној посети из 1918.

Арчибалд Рајс у Куманову

У листу Слово из јуна 2025. бр. 66, објавили смо текст „О једној посети Краља Александра Куманову, 1922. године“. Пошто су нам оваква подсећања на значајне личности из историје постала занимљива, одлучили смо да у овом броју то наставимо. Овога пута, пишемо о посети Арчибалда Рајса Куманову, 1918. године

О Арчибалду Рајсу много се зна, много се писало. Ми овога пута нећемо да пишемо о његовој биографији од детињства, само кратко ћемо рећи да је био истакнути швајцарски криминолог, форензичар, професор и научник светског угледа, рођен 8. јула 1875. године у Хаузаху. Своју судбину нераскидиво је повезао са Србијом у најтежим тренуцима њене историје – током Првог светског рата. Пут га је нанео у Куманово, у јесен, 1918. године, када је из правца варошице Свети Никола стигао на пространу Тумбу, испред општинске зграде Беладије, да услика повлачење Бугара из града и сазна какво је стање. О тој посети драгоцене податке нам даје Сава М. Ђорђевић 1930. године у свом делу Споменица др Рајсу. Ми у наставку преносимо текст из споменуте књиге, али ваља напоменути да је кратак чланак о тој посети објављен и у Илустрованом листу 1920. године.

1. октобра 1918. Одлазимо рано. Тек што смо пошли, стиже нас један ордонанс да нам каже да бугарска дивизија није још отишла из Куманова под изговором да нема инструкције из свог Главног стана. Разумећу вечерас овај маневар достојан бугарске перфидије.

Г. проф. др. Рајс. — G. prof. dr. Reiss.

Бугарска војска излази из града Куманова према крајњој станици. — Бугарска војска излази из града Куманова према крајњој станици. — Бугарска војска излази из града Куманова према крајњој станици.

Колеба коју су Бугари оставили поред пута. — Колеба коју су Бугари оставили поред пута. — Колеба коју су Бугари оставили поред пута.

Пут је дугачак. Идемо путем Свети Никола – Куманово. Кад смо стигли на десетак километара од ове последње вароши, заустављају нас. Бугари још нису отишли. Рачунамо, и ја питам Јуришића да ли могу да идем у Куманово, иако су Бугари још тамо. Он ми то дозвољава и ја одлазим с једним ордонансом. Прелазимо Пчињу која дели српске и бугарске трупе и, једва на неколико стотина метара даље, наилазимо на претходнице Дунавске дивизије, где упиру митраљеже на бугарске пешаке које, изгледа, подстичу њихови шефови. Мирно идемо даље и ја фотографишем Бугаре. Дуж целог пута до Куманова, пролазимо поред Фердинандових трупа. Неки војници и официри поздрављају нас француски. Сада смо у вароши. Све становништво је на улици. Један део нас дискретно поздравља. То је српско становништво које се још не усуђује да сувише бурно покаже своју радост. Бугари су још ту. Остали нас посматрају радознално. Ипак, девојке нам доносе цвећа, чарапе и пешкире, по домаћем обичају.

Кад смо стигли на пијаци, прилази нам један бугарски коњички пуковник. Он ме пита за вести и даје ми драгоцене вести о немачким снагама. Он је био три године у Сомиру и врло је конкретан. Ту смо поново окружени становницима од којих многи изгледају срећно што су ослобођени од Бугара. Почине дефиловање трупа, али, противно конвенцији, они су задржали оружје и топове. Ја их фотографишем. Занимљиво је бити усред Бугара, а да нема наших поред себе. Мој ордонанс је негде пронашао једну српску кафану где нам нуде кафе и ракије. Излазимо поново на улице и присуствујемо дефиловању 10. и 11. пука бугарске пешадије. Официри нас гледају испод ока и онда пролазе с погледом упртим у земљу. Како то мора бити досадно дефиловати пред непријатељем! Неки нас поздрављају француски и ја им желим срећан повратак, нашта они одговарају да се сличне ствари дешавају у животу. „Вама, а не нама“, одговарам. Један официр долази да ме пита да ли ће Македонија бити враћена Бугарима и шта ће бити с Цариградом. Кажем му да ће Србији бити враћено све што је украдено, да су Немци потучени у Француској и да ће бугарска војска бити демобилисана сем трију дивизија за чување железничких пруга и њене границе према Турској. Коњички пуковник ми каже да ћемо вероватно наићи на немачки отпор код Врања и, нарочито код Ниша, јер су им упућена појачања у Србију.

Чујемо једну детонацију и видимо пожар према станици. Бугарски војници дају нам обавештење: један немачки блиндиран воз уништава све железничке станице. Он је данас разорио станицу у Куманову, коју

са срца, други бесни и бацају пушку на гомилу са псовком? „Мајка!“ Официри бесне, али неки су практични. Ту је био један потпуковник, врло рђавог изгледа, који хоће да прода свога коња кога су му оставили. Даље разоружавају артиљерију: мноштво топова, рђаво храњених коња и мршавих волова. Сељаци их узимају за себе, не стидећи се. То је враћање свога.

Затим долази одлазак војника без оружја. Они се сматрају грађанима и скидају своје блузе и униформе. Наравно да официри немају више над њима никакве власти, пораз је све изједначио. Дивим се такту Срба. Војници који нагледају разоружање, праве се да не виде побеђене.

Око 17 сати силазим у Куманово и, успут, још сусрећем разоружане Бугаре. Наш логор је данас на нека 3 километра северно од Куманова. Ту је такође коњичка бригада генерала Гамбета. То је прва варош од логора поред прашног пута. Пуковник Јуришић ми каже да један телеграм из Берна јавља да су Аустро-Немци упутили 150.000 људи у Србију да задрже победнике. То није довољно. И њих ћемо брзо савладати као и Бугаре.

3. октобра 1918. У току ноћи дигла се олуја, која је учинила чудо са мојим шатором и мене покрила прашином. Јутро је хладно, дува ветар и пада студена киша која нам шиба лице. После доручка, полазимо око 10 сати. Ја идем напред са Жувом. Киша пада све јаче, пут је блатњав и клизав и ми пролазимо цело време поред комора и артиљерије, пешадије и митраљеза у покрету. Наш циљ је Прешево. И тако, после готово четири сата хода, упућујемо се према томе селу.

Тако је изгледала посета Арчибалда Рајса Куманову и околини, 1918. године.

Арчибалд Рајс је преминуо у Београду, 8. августа 1929. године, а по сопственој жељи његово срце било је сахрањено на Кајмакчалану, месту које је сматрао симболом српскога страдања и победе. ●

Извор:
Илустровани лист, Бр. 6, 1920.

С.М. Ђорђевић — СПОМЕНИЦА Др Рајсу од срца к срцу, ЕПОПЕЈА српске, југословенске и савезничке војске 1914.-1918, странице 86, Штампарија „Јединство“, Космајска улица број 16 — Телефон 40-10, Београд, 1930.

Приредио:
Филип Ђошевић, професор ОШ „Светозар Марковић“ у Старом Нагоричану

сам видео, и сада ову станицу. Бугари имају можда намеру да се поново придруже Немцима и зато не предају оружје.

Али већ је касно. Треба се вратити у логор. На повратку сусрећемо Дунавску дивизију која иде да заузме Куманово. Кад сам стигао у логор, пуковник Јуришић ми каже да ћемо сутра напасти Бугаре који логорују на 7 километара од вароши, да их приморамо да предају оружје. Он додаје да је Дунавска дивизија погрешила што није већ јуче пуцала кад бугарска дивизија није хтела да крене у логор. Најзад, он ми још каже да се бојао за мене док сам се налазио усред Бугара који су уценили моју главу. Саопштио сам му обавештење о немачким снагама, које ми је дао бугарски пуковник. Сутра ћемо присуствовати једној занимљивој ствари, али, судећи по лицима бугарских војника, чим стану да пљуште гранате, они ће се предати.

2. октобра 1918.

Неколико бугарских пукова било је разоружано. Десети пук отишао је под оружјем са својим пуковником. Ситуација није још јасна. Искористио сам јутро да извршим своју анкету у селу Орашцу. После ручка, одлазим са штабом да посматрам догађаје.

Бугари су одашуда опкољени и наше трупе су у положају за борбу. Са своје осматрачнице видимо врло добро непријатеље како су се прикупили на брежуљцима, са топовима унапред. То Дринска дивизија преговара. Око 14 сати стиже вест да су Бугари дефинитивно капитулирали. Одлазим одмах да присуствујем њиховом разоружању. Долазим на њихове положаје у Младом Нагоричану, где један дрински одред, са шефом штаба мајором Марићем, надгледа ову операцију. Десет пешадијских пукова предаје оружје. Неколико војника то чини очигледно као да им пада камен

Од Кучевишта до Дојрана

Наставак добротворне мисије

Истовремено са крупнијим и захтевнијим пројектима помоћи породицама које живе широм Северне Македоније, одвијају се и оне нешто скромније акције, које су подједнако битне за оне који ту помоћ примају

У овој последњој акцији током средине 2026, помогли смо породицама које живе на три потпуно различита и међусобно поприлично удаљена локалитета. Кучевиште у северном делу земље, Македонски Брод у централном делу и село Николићи на самом југу, уз границу са Грчком.

Највећа помоћ испоручена је у Скопској Црној Гори, у селу Кучевиште. Породици Славковић, коју чине супружници Тони и Гисте, и њихово троје деце Иван (13), Викторија (12) и Давид (9), обезбеђена је конкретна врста помоћи. Финансирали смо материјал и постављање фасаде са изолацијом на

њихову породичну кућу. Ово је било од огромне важности за њих, јер ће им сада бити много једноставније да загреју кућу и спрече настајања влаге. Славковићи су нам је били неизмерно захвални. Уприличили су нам и малу фешту у знак захвалности. Вредност испоручене помоћи износи 9.963 евра.

Даље, у централном делу земље, у предграђу Македонског Брода, помогли смо и бројној породици Ивановски. Три генерације Ивановских живе у овом домаћинству. Домаћин Гоце и његова супруга Гордана, затим најстарија ћерка Моника (33), која има двоје дечице Дмитра (6) и Тамару (3), и старија деца - Марио (23), Ивана (19) и Ирена (17). За потребе реновирања одређених просторија у кући, набављен им је грађевински материјал и неколико комада ПВЦ столарије, у укупној вредности од 4.998 евра.

И на крају ове мале, а опет, значајне акције, посетили смо и породицу Николић, у истоименом селу Николићи, које се налази на самом Дојранском језеру, уз границу са Грчком. Скромно живе Николићи од плата оца Игора који ради као возач камиона и мајке Елене која ради у супермаркету. Био им је наопходан додатни простор за њихово четворо деце, Анама-

рију (18), Илију (14), Андреја (11) и Матеја (11). Успели смо да им купимо довољно грађевинског материјала како би кренули у изградњу додатне две собе за децу. Исплатили смо 8.078 евра на име помоћи за породицу Николић.

Морамо да истакнемо да нам је изузетно драго што смо присутни у местима широм Северне Македоније, и што имамо прилику да помажемо у заборављеним крајевима где и даље живе припадници нашег народа.

Наставићемо да радимо озбиљно и темељно, како би усрећили што више породица у Северној Македонији.

Захваљујемо се свим нашим пријатељима и сарадницима, најпре српском културно-информативном центру СПОНА из Скопља, који раме уз раме судељују са нама у свим нашим добротворним подухватима.

Предраг Маринковић
Фото: Ђорђе Бојовић

Поново смо на Косову у дому породице Мицковски која је дочекала да доживи лепше животне тренутке

Радост у Поречу

Опет нас је пут одвео ка чувеном Поречу, у део вардарске Македоније где још памте војводе и хајдуке. Овај јужни међаш носи посебне успомене, слике и нарави

На путу до нашег крајњег одређишта пролазимо поред Манастиреца у атару општине (Македонски) Брод. Све подсећа на бруталност и страдање овог места, ових некадашњих Срба Брсјака, најпре од бугарашких злочинаца, а затим и од нашег заборав.

Напуштена од свих, ова Спомен капела пропада, као и ми, уз наш заборав и немар. А сва је одасвуд обасјана раскошним бадњаком, као пука симболика наших огледа, наших (разбијених) огледала.

Идемо навише, пролазимо Самоков, док нека дуга, непробојна тишина влада. Доминирају узвишења, високе планине, висови, имена познатих и моћних топонима, на чији помен

нам се душа испуњава — Девич, Звечан, Суви-до(л), Слатина, Србјани, Могилец. Застајемо у Модришту, гледамо контуре печата средњовековне Србије. Црква из позног средњег века, тече Треска, као и наше мисли.

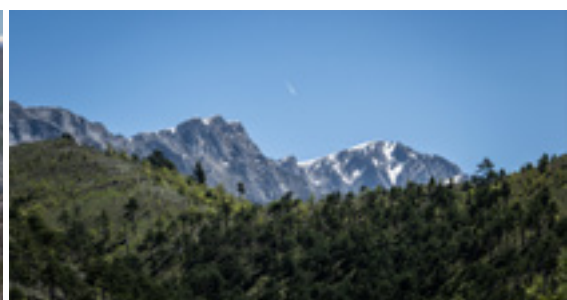
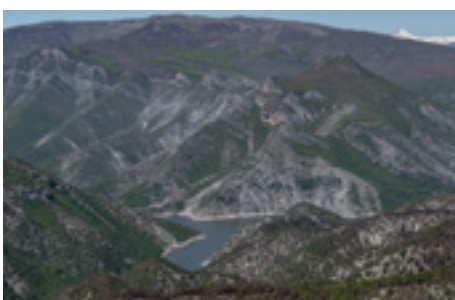
И даље, притиска нешто опоро, непрозирно, чији опис обухватамо мислима које носимо. У селу тако тешког и обремененог имена — Косово.

Сусрет са породицом која свој мученички живот може да поистовети са историјским мучеништвом нашег Косова, обрадовао нас је све. Јер и овај пројекат који смо започели и, на крају, завршили, био је проткан мукама и огромним изазовима. Изнели смо са нашим сарадницима на терену тај терет и пре-

бродили многе недаће како би Боге, Мимоза и њихова деца Ирена (18), Христина (16) и Бранко (14) свој животни крст нешто лакше носили.

Прича о њима и детаљи које смо сазнавали у разговору током нашег првог упознавања пре нешто више од годину дана, затекли су нас. Сам локалитет и неприступачност терена говорио је о тежини свакодневног живота. Поврх свега тога, најмлађи Бранко је дете са аутизмом, док је Богетова сестра психички болесник и њој је потребна непрекидна брига.

Сав тај живот се одвијао у свега две просторије, док је једна била резервисана за Богетову болесну сестру. Све то је годинама уназад утицало на њих, па је проширење

животног простора било неопходно, како би барем деца, колико толико, била издвојена и заштићена од свих неугодних призора.

„Много сам захвалан вашој организацији и свима онима који су помогли да људи сазнају где живимо и како живимо. Помогли сте мојој деци и олакшали нам живот“, захвалио нам се Боге искрено, док је његова супруга Мимоза уз осмех сваку реч потврђивала и захваљивала се Богу за све што је урађено.

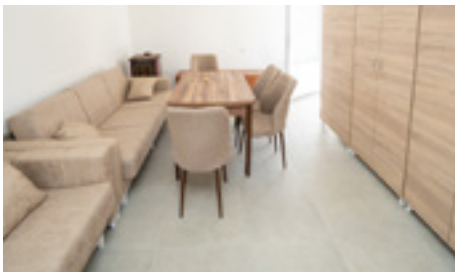
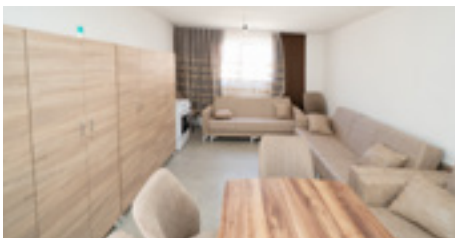
Потрајао је овај пројекат, пре свега због логистичких изазова које смо имали, а који су узроковани самим локалитетом на ком породица живи. Ипак, на крају смо сви могли да се радујемо, јер је испало и боље него што смо замислили.

Што се тиче старог дела куће, ту је реновиран део крова, док је преко пута, на свега неколико метара од куће где су живели, направљен један омањи засебан објект који је сачињен од једне веће дневне собе са трпезаријом, купатилом и кухињом. Због сложености терена, градњи објекта је претходила и изградња већег потпорног зида.

Поред грађевинских радова, купљен је и намештај (кухиња, два трпезаријска стола, десет трпезаријских столица, четири кауча, четири ормана и једна комода), као и неколико комада беле технике (фрижидер, електрични шпорет, шпорет на дрва, веш машина).

Укупна вредност овог пројекта којим се могло породици Мицковски је 33.217 евра.

Да се мало подсетимо и неких занимљивих, а скрајнутих детаља из историје овог краја. Ту, око реке Треске, овај крај некада су називали Малом Шумадијом. Овде је у првој деценији

XX века било језгро Четничке акције. Војвођовали су Мицко Крстић, Михаило Јосифовић, Тренко Рујановић, Дане Стојановић.

Статистички, ту данас Срба скоро и да нема. Али, треба мало загревати јер нас је ово Kosovo обавезало да будемо ту. Успели смо у нашој крајњој намери да помогнемо породици Мицковски, и награђимо их, као једне од последњих чувара села Косова.

Ми се овим путем захваљујемо Општини Македонски Брод за учествовање у овом добротворном подухвату, као и свим осталим сталним сарадницима, али и извођачима радова. Заједно смо успели да учинимо још једно добро дело.

Позивамо вас да подржите све наше акције које спроводимо у дело, зарад бољег живота многобројне деце која живе широм Балкана,

Предраг Маринковић
Фото: Ђорђе Бојовић.

Обележена 113. годишњица Брегалничке битке у Другом балканском рату

Сећања и пошта уз државну почаст

Државним церемонијама на брду Каленица код Штипа, али и у месту Цера (општина Македонска Каменица) и Доње Карасларе (општина Велес), у присуству представника Амбасаде Републике Србије у Северној Македонији, представника Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања, представника локалних самоуправа, српских борачких удружења и удружења Срба у Северној Македонији, обележена је 113. годишњица Брегалничке битке у Другом балканском рату и одата је почаст страдалим српским војницима страдалим на овом подручју

Уиме Владе Републике Србије, комеморативној свечаности присуствовао је државни секретар Министарства за рад, запошљавање, борачка и социјална питања Зоран Антић. Скупу је присуствовао отправник послова амбасаде Србије у Скопљу - Александар Кнежевић, конзул Љиљана Субић, амбасадор Босне и Херцеговине Драган Јаћимовић, представници Министарства одбране, српски кадети Војне академије и полицијског Универзитета, представници града Штипа, српских борачких удружења и асоцијација из Македоније.

Молитвено сећање - опело произнео је отац Новак Јовановић из Врања.

Меморијали

На брду Каленица је 1928. године изграђена спомен костурница у којој су били смештени посмртни остаци 6.000 палих српских ратника у Брегалничкој битки, од укупно 16.500 колико их је страдало током борби. Нажалост, костурница је уништена од стране бугарских снага у Другом светском рату.

У спомен костурници у селу Цера похрањени су остаци више од 900 погинулих ратника у окршају на Говедаревом брду у завршним борбама Брегалничке битке током јула 1913. године.

Спомен капела са костурницом у селу Доње Карасларе завршена је 1929. године, у част више од 1.500 српских војника страдалих у ратовима за ослобођење и уједињење од 1912. до 1918. године, чији посмртни остаци овде почивају.

фото: Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања

Саборовање у Врњачкој Бањи

Огледи и могућности српских интеграција у 21. веку

На скупу су истакнуте важне теме и анализе постојећег стања у земљама у којима живе Срби.

Испред домаћина поздравну реч упутио је директор Библиотеке Дејан Лучић. Као и први човек Саборника Никола Димић.

Током скупа, и радног дела путем видео бима присутнима се обратио, и учествовао у дијалогу и др Александар Раковић.

Чула су се и различита виђења српског културног простора.

- Српски културни простор је незамислив без Сентандреје, али је тежа ситуација да учитамо југословенску идеју, која је служила као еквивалент, као израз за обједињавање српске културе, али без хронолошких одредница, јер оне не значе ништа, јер се увек описује крајњи домет савремене српске културе, а највећим делом то су управо и данашња Северна Македонија, као и делови Републике Српске Крајине, Црне Горе. Српски културни простор је интегративних димензија. Преостале делове сачињава политички раздробљен систем, где се преображавало оправдавање југословенске идеје. Српска култура има много дубље корене, веће просторе од њене распарчаности данас, истакао је, између осталог, отац Ђого.

- На једном предавању један од полазника био је бригадир хрватске војске, паметан човек, касније је отишао као војни аташе у Берлин. Он ме је током предавања упитао шта подразумевам под термином: српске земље? Одговоривши му да немам времена да прекидам наставу, рекао сам му: Изађите и пођите до прве црквене продавнице и купите мали календар, окрените последњу страну и прочитајте Светосавску химну и ту ћете наћи шта су српске земље и наћи ћете одговор на то питање. То је и најважнија српска песма! - испричао је професор Миломир Степић.

- Волео бих да овом приликом истакнем назив организације СПОНА, мислим да је то изузетно важно. Кад неко жели да изврши атентант, он вам олабави спону, ми треба да се потрудимо да наше споне буду јаче, закључио је Степић.

Поздрављајући све присутне Раковић је истакао да је пажљиво саслушао саговорнике, и позабавио се појмовима, који се делимично прожимају, у фокусу када говоримо да их сматрамо: српским светом. Обухватајући Србе где год да живе од Сентандреје, Темишвара па до Хиландара, насељавају тај простор, окружење, разлика и једно и друго и треба користити и дефинисати јасније, термине и појмове, навео је Раковић.

Неки од погледа јаснијег идентитета српског становишта у Македонији кроз призму делатности Српског културног центра СПОНА – назив је освр-та, есеја који је изнео Милутин Станчић.

- Често се у историјским разматрањима спочитава да је култ жртве за отаџбином и Христом почео да се међу Србима гради управо у вези са Македонијом, тачније од времена Маричке погибељи и страдања браће Мрњавчевића, једног краља Србије и Романије и деспота Србије, Вукашина и Јована Уљеша. За нас, Србе из Македоније или са вардарских страна, то је и „Косово пре Косова“, а Вукашинова и Уљешина жртва представљају „Лазара пре Лазара“. Остаје суштинско питање, може ли српство без Косова и Лазара и где је, у ствари, средиште тог, за Србе, митског Косова? Можда нам Немањинке задужбине дају одговор без изговорене речи, а ми их не видимо и поред очигледног вида и хиљада страна исписаних књига. Копрена савремених „разграничења“ јесте катаракта која предуго траје међу нама Србима, а изгледа да је, на примеру Македоније, она метастазирала.

Стога ми је драго што Библиотека Душан Радић у Врњачкој Бањи и Удружење Саборник (како семантичко име) - баштине и чувају тај „вечити пламен“, бар мали живаљ великог пламена са „исконског огњишта“, где се и крију - кључеви опс-

У Врњачкој Бањи је, средином маја, одржан трећи скуп са темом: „Перспективе и могућности српских интеграција у првој половини 21. века – како се гради и одржава српски културни простор“, у коме су учествовали Баштионик из Републике Српске, Спона из Македоније, као и организатори - Саборник и Народна библиотека Душан Радић из Врњачке Бање, уз учешће свештеника Протојереја-ставрофора проф. др Дарка Ристов Ђога, декана Православног богословског факултета „Св. Василије Острошки“ у Фочи, као и професора Миломира Степића, српског географа и геополитичара, научног саветника Института за политичке студије

танка. Из саборовања, ових скупова, и дубинских, суштинских разговора, произилазе и оквири конкретних предлога за будућност, ма они били некада и нереални, можда наивни, али је важно да не одустајемо, и размишљањима и саборовањима идемо ка конкретним предлозима, додао је Станчић

У светлу нових перспектива и могућности српских интеграција у првој половини 21. века, градећи и одржавајући српски културни простор у усмерењу нашег фокуса и погледа са изразитим акцентом на афирмисани рад, присутнима се обратила Горана Јовановски Јуруковски, захваливши се домаћинима на позиву, делећи радост и част што узима учешћа у њему са својим делатним трудом везаног за нову форму информативне понуде Подкаста СПОНЕ.

- Подкаст као нови медијски вид оглашавања је пројекат који је подржало Министарство информисања и телекомуникација Републике Србије, почевши од септембра 2024. Зацртани циљеви јесу да се путем нових видео платформи (раз) открију нови погледи, и на светлост дана изнесу нове (не)испричане приче, сазнања из историјских области, али и нових културних мрежа, открића, друштвених области, необичних догађаја из живота саговорника српског порекла. Махом, утицајног слоја људи: историчари, новинари, уметници; професионално остварени појединци, који су оставили траг, а да кроз сегмент нашег информативног домета проширимо видике и откријемо њихове домете, кроз понос свог порекла који је на неки начин можда и запостављен, а и заборављен, истакао је Горана.

Испред Удружења Баштионик из Републике Српске, присутнима се обратила Милана Пекез, истакавши да је десет година део овог удружења, српског сабрања.

- Просветни сам радник, и везана сам за децу, осврћем се на реч „догодине“ у нади да је изговарамо некад са сетом, тугом, али и радошћу, технички као одлагање обавезе. Није календарска одредница, мислим на сада, ми говоримо о интеграцији и то није само политичка парола, то је питање нашег опстанка, природно спојено, наш матерњи језик, историско памћење, идентитет сваког човека. Неретко чујемо од деце да се стиде верских тема, да је патриотизам нека врста секташтва. Морам се враћати том исконском, а ми данас као да бежимо од тога. Важна је културна интеграција, наша уметност не сме да се протеже само до Лазе Лазаревића, него до Житија светих, додала је Пекез.

„Скаутизам у Македонији (1911-1941)“, била је тема излагања Радована Милковског испред СПОНЕ.

- Скаутизам у Краљевини Југославији, а тиме и на читавом простору савремене Северне Македоније је постојао све до почетка Априлског рата и нацистичке окупације, у априлу 1941. године, а обновљен је након 1945. године. Захваљујући заљубљеницима у природу, и решености да буду физички и духовно спремни да допринесу развоју своје заједнице, како је речено на отварању изложбе, скаутизам се sukcesивно развијао и у Краљевини Србији, а касније у Краљевини Југославији. Скаути су били ослонац бројних друштвених и хуманитарних активности, не само код младих, да изграде своје личности, већ и у самој заједници у којој су живели и деловали. Кроз бројне активности попут кампова, експедиција и такмичења, скаути су добијали практично образовање које их је припремало за будући живот и изазове, истакао је Милковски, говорећи и о спецификама Куманова, поднебља, историјским огледима идентитетских разлика...

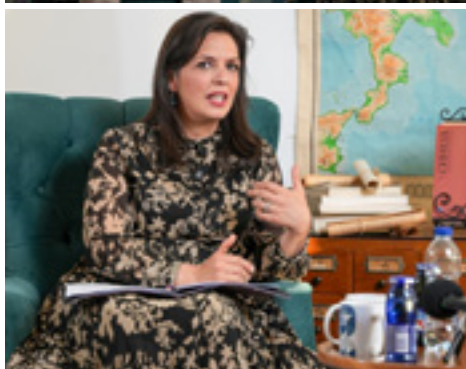
Са трибине Културна политика Срба у 21. вијеку

Тринаеста трибина из циклуса „Културна политика Срба у 21. вијеку“, под називом „Могу ли Срби без Македоније и Македонија без Срба?“, одржана је у петак, 24. априла 2026. године, у амфитеатру 203 Филозофског факултета Универзитета у Бањој Луци. Гости трибине били су Милутин Станчић и Братислава Танасковић, истакнути активисти и представници српског народа из Сјеверне Македоније, који су са академском заједницом подијелили искуства о очувању идентитета, језика и културе у региону.

Тринаести сусрет у оквиру овог значајног серијала отворио је важна питања о историјским и савременим везама српског и македонског простора. Под модерацијом г. Небојше Курузовића, гости су анализирали правно-политички положај српске заједнице, наглашавајући да културна политика Срба мора бити активна и институционално подржана како би дала дугорочне резултате.

МИЛУТИН СТАНЧИЋ И БРАТИСЛАВА ТАНАСКОВИЋ О ПОЛОЖАЈУ СРБА

Милутин Станчић, оснивач Културно-информативног центра „Спона“ и уредник часописа „Слово“, истакао је значај увођења изборног предмета „Језик и култура Срба“ у македонске основне школе. Као новинар и аутор књиге „Записи из Македоније“, Станчић је свједочио о богатој културној баштини која обавезује на континуирану бригу о српском наслијеђу јужно од Дрине.

С друге стране, Братислава Танасковић, предсједница Форума Срба и Координаторка иницијативе невећинских заједница у Македонији, фокусира се на потребу за јачим повезивањем српских удружења и превазилажењем старих подјела. Наиме, њено залагање за интензивнији културни и друштвени живот Срба у Сјеверној Македонији представља модел како се кроз дијалог и јавно дјеловање може унаприједити положај заједнице у новим друштвеним околностима.

ПЛАТФОРМА ЗА ЈАВНИ ДИЈАЛОГ

Организација ове трибине потврђује стратешко одређење Филозофског факултета да развија програме који повезују теоријска знања са стварним друштвеним процесима. Овакви догађаји омогућавају студентима и наставницима али и широј јавности директан увид у изазове са којима се суочава српски народ у дијаспори и региону.

„Очување српског идентитета, језика и културе у Сјеверној Македонији није само локално питање, већ дио шире културне политике која захтијева активну размјену искустава и академску подршку“, истакнуто је током разговора.

Све снимке досадашњих 12 трибина, као и занимљиве разговоре са нашим гостима, можете погледати на званичном Јутјуб каналу Филозофског факултета.

Филозофски факултет
Универзитет у Бањој Луци
Фото: Неђо Малешевих
(Филозофски факултет УНИБЛ)

Гостовање на „Охридском лету“

Земунски диптих одушевио публику

Постављајући „Кармен свиту“ и Равелов „Болеро“, кореограф Александар Илић спојио је два различита уметничка израза, а све то видела је пробрана публика у Охриду

Земунски балетски диптих „Кармен свита“ и „Болеро“ у кореографији Александра Илића гостовао је 22. јула 2026, на овогодишњем, 66. издању фестивала „Охридско лето“.

Овај диптих, који је већ после премијере у земунском Мадленијануму изазвао пажњу публике и стручне јавности, овогодишњи уметнички директор фестивала у Охриду, предузимљиви Ђорђи Џуцковски је уврстио у званични програм једне од најзначајнијих културних манифестација у региону.

Постављајући „Кармен свиту“ Родиона Шchedрина и Равелов „Болеро“, кореограф Александар Илић спојио је два различита уметничка израза: неокласични стил, који доминира у

„Кармен Свити“, и савремени кореографски рукопис, који свој пуни израз добија у снажној и динамичној интерпретацији „Болера“.

Насловну улогу Кармен тумачи млада балетска звезда Ана Теслић, која после овог гостовања у Охриду одлази на усавршавање на престижну Болшој академију у Москви.

У улози Хозеа наступио је Александар Полупанов, Тореадора је играо Лев Семенов, док се у улози Зуниге представио Никола Бјанко.

Поред солиста, на сцени Дома културе у Охриду наступио је и велики ансамбл Института за уметничку игру, који чине његови студенти, ученици Средње београдске балетске школе и чланови компаније „Балет младих“. Међу мла-

дим уметницима су: Анастасија Вујновић, Ирина Лазић, Филип Станић и Данијел Стрниша.

Моћни Равелов „Болеро“ предводио је Огњен Вучинић, овогодишњи добитник награде „Смиљана Мандукић“, уз снажну подршку Катарине Бућић, Јоване Грујић, Владимира Чубрила и бројних младих играча. Либрето и сценографију за „Кармен свиту“, према Алонсовом оригиналу, потписује Жорж Драушник, костимограф је Сташа Јамушаков, док су репетитори и балетски педагози Милица Безмарев, Јована Иконић, Катарина Бућић и Огњен Вучинић.

Предавање „Фасаде српских цркава XIV века у Повардарју и њихово место у позновизантијској архитектури“, одржано 13. јуна 2026. године у Српском културно-информативном центру „Спона“ у Скопљу, у појединим македонским медијима представљено је као „скандал“. Уместо научних аргумената, уследили су медијски покушаји политичког тумачења тема које припадају области историје уметности.

Посебно забрињава чињеница да су се таквом приступу придружиле и поједине колеге из Северне Македоније, прецизније, неколицина стручњака из службе заштите културног наслеђа, напуштајући основно начело научно одређене историографије — да се одговара једино аргументима. Портал Vestimak, који је први објавио текст о мом предавању, определио се за сензационалистички тон и квалификације које не припадају научном дискурсу. Управо зато осећам обавезу да укажем на чињенице.

Пре тачно двадесет година имала сам част да, као истраживач на магистарским студијама, објавим приказ капиталног дела академика Војислава Кораћа „Споменици монументалне српске архитектуре XIV века у Повардарју“ (САНУ, Републички завод за заштиту споменика културе, Београд 2003).

Данас, две деценије касније, могу одговорно да потврдим да стојим иза сваке речи коју сам тада написао.

Након објављеног приказа, академик Кораћ ме је пронашао у Библиотеци Одељења за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, када сам обављала дужност секретара Института за историју уметности, и у знак искрене колегијалне подршке поклонио ми сепарате својих научних радова. Тај гест сматрам једном од најдрагоценијих успона из својих научних почетака.

Стога, моје недавно предавање није представљало изношење било каквих „нових“ или политички мотивисаних теза, већ наставак истраживачке традиције посвећене проучавању српске архитектуре XIV века у Повардарју, коју су обликовали бројни српски и међународни византолози.

О науци, а не о етикетама

Не могу прихватити да се ставови које сам као истраживач заступала 2006. године, а иза којих и данас стојим, двадесет година касније проглашавају национализмом само зато што су изречени у Скопљу.

Није без значаја што сам и своје предавање, као и пре двадесет година објављени приказ корпуса академика Војислава Кораћа, темељила на појмовном и методолошком оквиру историје уметности, а не на савременим политичким категоријама.

Велики британски историчар Ерик Хобсбаум записао је:

“Historical understanding is what I'm after, not agreement, approval or sympathy.”

Другим речима, задатак историчара и историчара уметности није да обезбеди сагласност, одобравање или симпатије јавности, већ разумевање прошлости.

И Марк Блок је упозоравао да је неразумевanje садашњости неминовна последица непознавања прошлости. Управо зато научна расправа не може бити замењена етикетањем.

Називати национализмом чињеницу да се, у складу са историјским изворима првог реда, киторским натписима, повељама и вишедеценијском научном традицијом, говори о фасадама српских цркава XIV века, не представља научни аргумент. То је одустајање од научне методологије.

Констатовање историјског порекла и киторског контекста појединих храмова не умањује њихов значај за савремену Северну Македонију, нити доводи у питање право њених грађана и стручњака да то наслеђе пре свега чувају, баштине и доживљавају као део сопственог културног простора.

Посебно је забрињавајућа чињеница да су поједини коментари, у недостатку научних аргумената, прибегли омаловажавању институције у којој сам ангажована као доцент.

Током девет година проведених у Институту за историју уметности Филозофског факултета Универзитета у Београду, највећа вредност коју сам понела нису биле титуле, већ свест о одговорности према струци. Одлазећи на ново ангажовање при Универзитету у Крагујевцу, понела сам речи које ми је упутила старија колегиница др Мирослава Костић:

„Преносите своја знања и не заборавите на своје формирање у Институту“.

Управо у тим речима сажета је академска култура којој припадам. Култура у којој се не потцењују ни људи, ни институције, ни градови.

Зато са посебном тугом посматрам покушаје омаловажавања Универзитета у Крагујевцу, институције чији корени сежу до Лицеја Кнежевине Србије из 1838. године и која је оставила дубок траг у развоју српске науке и културе. Потцењивање било које академске установе нипошто не говори о њој, већ само о онима који такве речи изговарају.

Не осећам потребу да на личне дисквалификације одговарам набрајањем конференција, пројеката и библиографских јединица које сам написала. Биографија је јавно доступна, а моји научни радови доступни су у онлајн формату свима. Као што нема великих и малих споменика, тако ни наука не познаје „велике“ и „мале“ универзитете. Она познаје само озбиљност рада, верност изворима и снагу аргумената.

На изнете квалификације могу одговорити једино оним чему су ме учили моји учитељи — поштовању извора првог реда, снази аргумената и достојанству научног позива.

Томе су ме учили, и томе ћу остати верна.

др Јасмина С. Тирић, доцент
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет